

Tartu Ülikooli Pedagogicum

Haridusteaduse valdkonna doktoriõppe uuringu vahearuanne

Esialgssed tulemused

Ots, A., Leijen, Ä., Pedaste, M.

Tartu 2010

I Projekti kirjeldus

Aruandes kirjeldatav haridusvaldkonna doktoriõppe uuring algatati Tartu Ülikooli Pedagogicumis 2009. aastal ESF programmi Eduko alategevuse 1.1.2 toel. Uuringu eesmärgiks on kirjeldada Eesti ülikoolides haridusvaldkonnas doktoriõppe toimimist ning osutada asjaoludele, mida võiks seostada doktoriõppe tulemuslikkuse varieerumisega ning mille osas on ülikoolides võimalik panustada doktoriõppe tõhustamisse.

Õppetöö tulemuslikkust saab kirjeldada erinevate tunnuste kaudu. Selles uuringus on õppe tulemuslikkust käsitletud kui (1) *doktorantide edasijõudmist õpingutes ja uurimistöös* (nt ainepunktid, publikatsioonid) – st, et tulemuslikkust kirjeldatakse õppija käitumise tulemustena; lisaks vaadeldakse õppe tulemuslikkust (2) *õppijate heaoluna õpingute kontekstis, mis väljendub nende subjektiivses rahulolus doktoriõppega üldiselt ja selle erinevate tahkudega* – st, et õppe tulemuslikkust kirjeldatakse indiviidi poolt selle suhtes väljendatud positiivsemate või negatiivsemate hinnangute alusel.

Akadeemiline edukus ja õpingute käigus kogetav heaolu võib seostuda erinevate asjaoludega. Sellised tunnused on seostavad (1) *isiku individuaalsete omadustega* (nt kognitiivsed võimed, isiksuseomadused, motivatsioon, asjakohased väärtused ja hoiakud jms). Samuti aga (2) *keskkonna tunnustega*, milles individid tegutseb. Õpingute puhul tuleb arvesse nii (a) keskkond, milles õppimine toimub (nt õppetöö korraldamise viis, õppemetoodika, võimalused õppetöös osaleda, vahendite olemasolu oma ülesannete täitmiseks, suhted ümbritsevate inimestega), kui ka indiviidi (b) keskkond väljaspool õpinguid (erinevad nt töö ja perega seotud kohustused, toetuse või vastasseisu kogemine seoses õpingutega, varalised võimalused jms).

Seega saab õpingute tulemuslikkust süsteemselt käsitleda individuaalsete ja keskkonna omaduste ning nende omaduste vastasmõju kontekstis (nt kuivõrd mõned keskkonna tunnused võiksid toetada või pärssida indiviidi potentsiaali rakendumist õpingute vallas). Sellest lähtudes koguti andmeid nii doktorantide (1) õppe- ja uurimistöös edasijõudmise, (2) õpingutega rahulolu, (3) pere, õpingutele lisanduva töökoormuse ja perekonna sissetulekute, (4) õpingutes osalemise ja selleks saadavate toetuste, (5) kogetud õpikeskkonna omaduste ja uurimistööks vajaminevate ressursside olemasolu, (6) õppima tuleku motiivide ja edasiste karjääriväljavaadete kui ka (7) õppetöös osalemise eri aspektidega seotud kohastumuste kohta. Punktides 1.-2. toodu käsitleb käesoleva uuringu puhul doktoriõppe tulemuslikkuse tunnuseid, punktis 3. toodu doktorandi olukorda õpingute välises keskkonnas ning punktides 4.-5. toodu doktorandi õpikeskkonda. Viimases kahes punktis osutatu hõlmab doktorante kui indiviide iseloomustavaid omadusi, mida on käsitletud doktoriõppe spetsiifilises kontekstis. Selline andmete struktuur võimaldab kirjeldada doktorantide tulemuslikkust ja heaolu erinevat laadi individuaalsete ja keskkonna tunnuste ning nende omavaheliste seoste kontekstis ning nõnda avardada võimalusi nii akadeemilises edukuses kui ka kogetavas rahulolus ilmneva variatsiooni interpreteerimiseks.

2010. aasta alguses läbiviidud andmete analüüsimisel keskendusime kolmele valdkonnale:

- *Doktoriõppe tulemuslikkust kirjeldavad tunnused.* Esimene lahendamist vajav probleem seisnes nii õppe- ja uurimistöö tulemuslikkuse kui ka õppes kogetava heaolu iseloomustavate tunnuste ja nende mõõtmise viisi määratlemises. Kuigi toimub ainepunktide arvestamine ja kursuste käigus õpitulemuste hindamine, pidasime vajalikuks selgitada võimalusi akadeemilise edukuse täiendavaks kirjeldamiseks. Täiendavate indikaatorite kasutamist kaaluma suunas näiteks see, et doktoritööga edasijõudmise osas puudub ülikoolides täpsem ja võrdlusi võimaldav hindamissüsteem. Doktorantide poolt õpingute kontekstis kogetava heaolu hindamist püsivalt ei toimu – doktorandid küll annavad tagasisidet nt oma õppejõududele üksikute kursuste raames, kuid doktoritöö tegemise osas – või õpingute puhul üldiselt – seda

laadi andmeid ei koguta. Nii õppetöös edasijõudmise kui ka heaolu puhul oli eesmärgiks kasutada tunnuseid, mis eristaks omavahel nii eri õpinguaastate doktorante kui ka sama õpinguaasta doktorante. Lisaks pidasime huvipakkuvaks võrrelda haridusteaduse valdkonna doktorante mõne teise valdkonna doktorantidega.

- *Heaolu kogemise seosed indiviidi ja keskkonna omadustega.* Varasemad uuringud osutavad, et enda heaolule antavad hinnangud võivad seostuda nii keskkonna tingimuste kui ka inimese individuaalsete omadustega (vt nt Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999, Costa & McCrae, 1980). Seega õppetöö tulemuslikkuse hindamisel, lähtudes kogetavast heaolust, on oluline selgitada, kuivõrd ja kuidas saaks doktorantide hinnanguid seostada õppetöö tingimuste, nende tegelike saavutuste vms indiviidist sõltumatult kirjeldatavate tunnustega. Sellised küsimused on olulised, sest puudutavad rahuloluhinnangute kogumisel nende tõlgendamise võimalusi ja piiranguid. Antud juhul analüüsiti doktorantide hinnanguid enda heaolule koos õpingutes edasijõudmist ja õpingutega seotud kohastumusi iseloomustavate tunnuste ning õpikeskkonnale antud hinnangutega.
- *Doktorantide õpinguteväline elusituatsioon ja osalemine õppetöös.* Ülikoolide tulemuslikkust võib vaadelda õpingute läbimise kiiruse ja teatud perioodil õppekava täitnute arvu/osakaalu alusel. Iga eriala puhul ollakse huvitatud kiiremini õpingud läbinud üliõpilaste suuremast hulgast. Siiski ei ole hariduse valdkonna doktorandid üldiselt kiired õpingute läbijad. Seega võtsime kolmanda probleemina vaatluse alla haridusteaduse valdkonnas doktorantide osalemine õpingutes ning nende õpingute välise tegevuse. Oletasime, et doktorantide suurem hõivatus muu töö ja perega võiks seostuda nii aeglasema õpingutes edasijõudmise kui ka doktoriõppe suhtes väljendatud madalama rahuloluga. Selgitades doktorantide õpingutevälist toimetulekut, tundsimme huvi selle vastu, kuidas nad seostavad õpinguid oma elusituatsiooniga, selgitades doktoriõppesse astumise ajendeid ja edasisi karjäärisuundumusi.

Kokkuvõttes keskenduvad esialgsed analüüsid doktoriõppe tulemuslikkuse iseloomustamisel kasutatud mõõtvahendite omadustele ning, lähtudes huvipakkuvatest küsimustest, haridusteaduste valdkonna doktorantide puhul õppe tulemuslikkuse kirjeldamisele määratletud tunnuste süsteemi poolt pakutavas kontekstis.

Esimene andmekogumine viidi läbi 2009. aasta lõpul doktorantide ankeetküsitlusena. Seega esindavad kasutatud andmed doktorantide mitmesuguseid hinnanguid ja arvamusi enda tegevuse ja keskkonna omaduste kohta ning nende poolt vahendatud fakte (immatrikuleerimise aasta, laste arv, kogutud ainepunktide hulk vms). Käesolev uuring kajastab seega nt doktorantide õpikeskkonda, lähtudes selle subjektiivsest tõlgendamisest, mis ei vasta tingimata keskkonna tegelikele omadustele või ei kajasta teatud tingimuse täpset iseloomu (nt hinnates doktorantidevahelise suhtlemise toetamist instituudis, võivad erineda inimesed võtta arvesse väga erinevaid asjaolusid). Samasugune andmekogumine koos täiustatud mõõtvahenditega on kavas läbi viia järgmise sügissemestri lõpul (2010. aasta lõpul või 2011. aasta alguses), et võimaldada longituudis doktorantide toimetuleku ja sellega seostuvate asjaolude uurimist.

Osalejad

Küsitluses osales 90 esimese kuni neljanda aasta doktoranti kokku viiest instituudist ja kahest ülikoolist. 88st küsitluses oma soo märkinud doktorandist olid 75 (85%) naised. Kuna mitmes küsimuses oli soov kõrvutada haridusteaduste doktorante mõne teise valdkonna doktorantidega, siis kaasati uuringusse doktorante kahest erinevast valdkonnast (haridus- ja loodusteadused). Erinevate valdkondade ja instituutide doktorandid olid esindatud alljärgnevalt:

Haridusteaduse valdkonnast kokku 53 doktoranti 103st (54%), sh

- TÜ haridusteaduskond (TÜ HT, alates 2010. aastast sotsiaal- ja haridusteaduskonna haridusteaduse instituut) – 24 doktoranti 36st (66,7%),
- TÜ loodus- ja tehnoloogiateaduskond (TÜ LOTE HT) – seitse 10st haridusvaldkonna doktorandist (70%),
- TLÜ haridusvaldkond (TLÜ HT) – 22 doktoranti 57st (39%).

Loodusteaduste valdkonnast kokku 34 doktoranti 155st (22%), sh

- TÜ molekulaar- ja rakubioloogia instituut (TÜ LOTE MRI) – 11 doktoranti 76st (15%),
- TÜ ökoloogia ja maateaduste instituut (TÜ LOTE ÖMI) – 23 doktoranti 79st (29%).

Siinkohal saab tähelepanu juhtida sellele, et osales suuremal arvul doktorante haridusteaduste (HT) valdkonnast, kus doktoriõppes osalejaid on pea kolmandiku võrra vähem kui uuringusse kaasatud loodusteaduste (LT) valdkonna õppekavadel. Seega on HT valdkonna doktorandid selles uuringus paremini esindatud võrreldes LT erialadel õppijatega. Seega – kuigi tulemuste esitamisel on korduvalt HT valdkonna doktorante kõrvutatud teise valdkonna omadega, tuleks selliste võrdlustulemuste üldistamisel olla ettevaatlik. Toodud kõrvutusi saab siiski pidada sisukaks, sest LT valdkonnast osalejad on moodustanud mitmes aspektis suhteliselt homogeense ja samas selgelt HT valdkonna doktorantidest eristuva rühma.

Tabelis 1 on esitatud uuringus osalejate jaotus instituutide ja õpinguaastate kaupa 81 end selles osas määratlenud doktorandi puhul. Tervikuna ei ole eri õpinguaastati doktorantide jaotus vastajate hulgas väga erinev varieerudes 21% ja 28% vahel. Vaadeldes eri valdkondades õppijate jaotust võib märgata, et LT valdkonnas on enam vastajaid 3. ja 4. aastal õppijate hulgas, HT vallas on vastajate jaotus enam polariseerunud 1. ja 4. aasta doktorantide vahel.

Tabel 1. Vastajate (N=81) jaotus instituutide ja õpinguaastate kaupa haridusteaduste (HT) ja loodusteaduste (LT) valdkondades.

Doktoriõpet korraldav üksus	Õpinguaasta				N
	1.	2.	3.	4.	
TÜ HT	8	3	5	6	22
TÜ LOTE HT	2	2	1	2	7
TLÜ HT	7	4	3	4	18
<i>HT kokku</i>	<i>17</i>	<i>9</i>	<i>9</i>	<i>12</i>	<i>47</i>
TÜ LOTE ÖMI	4	6	7	6	23
TÜ LOTE MRI	2	2	5	2	11
<i>LT kokku</i>	<i>6</i>	<i>8</i>	<i>12</i>	<i>8</i>	<i>34</i>
Kokku	23 (28%)	17 (21%)	21 (26%)	20 (25%)	81 (100%)

Uuritavad kaasati edastades kõigile vastavate instituutide ja õppekavade doktorantidele e-kirjaga palve osaleda küsitluses. Vastamine toimus selleks loodud veebikeskkonnas. Doktoriõpet eestvedavatel õppejõududel paluti võimalusel julgustada doktorante osalema. Osalemine oli doktorantide jaoks vabatahtlik ja anonüümne, doktorandid olid eelnevalt informeeritud uuringu eesmärkidest.

II Kokkuvõtte esialgsetest tulemustest

Järgnevalt on esitatud käesolevas uuringus kogutud andmete esialgsetes analüüsidest saadud tulemuste kokkuvõtte. Tehtud tähelepanekute puhul on püütud osutada nende esinemise võimalikele tõlgendustele ja tehtud olukorra parandamisele suunatud soovitusi. Meetodi kirjeldus ja analüüside täpsed tulemused on esitatud järgnevates peatükkides.

- Ülikoolides rakendatavad õpitulemuste kirjeldamise viisid ei võimalda õppe jooksul paremate tulemustega doktorante teistega võrreldes esile tõsta. Ainepunktide arvestamine ja atesteerimised võimaldavad jälgida *rahuldavate* tulemustega edasijõudmise tempot, kuid ei too esile paremaid sooritusi. Ainekursuste läbimisel saadavad hinded ei kajasta doktoritööga

edasijõudmist. Avaldatud publikatsioonide tase (nt kas 1.1. või 1.2. Eesti Teaduse Infosüsteemi ETIS kategooriate järgi) ei viita ainult töö kvaliteedile, vaid ka teistele avaldamisega seotud asjaoludele, mis ei pruugi olla ainult akadeemilist laadi. *Selleks, et paremini mõista doktoriõppe edukusega seostuvaid asjaolusid, on tähtis kujundada hindamisviise, mis juba õpingute käigus lubaks eristada doktorantide edasijõudmist kõigis õpingute osades. Näeme vajadust enam diferentseerivalt õpitulemusi hinnata lähtudes õppeprotsessi analüüsi ja arendamise seisukohast.*

- Doktoriuringu hetkel läbitava etapi ja publikatsioonide arvu kasutamine õppes edasijõudmise tunnustena oli üldiselt otstarbekas, sest eristas omavahel nii sama õpinguaasta kui ka eri õpinguaastate doktorante. Käesoleval juhul osutasid mõlemad tunnused üldistele erinevustele eri õpinguaastate ja erinevate valdkondade doktorantide vahel. Siiski tuleb mõlema tunnuse määramise viisi täpsustada, arvestades HT valdkonna doktoriõppe õppekavade ja doktoritööde eripärasid. Nii on näiteks publitseerimiseks erinevad nõuded artiklitele tuginevatel ja monograafiana kaitstavatel doktoritöödel. *Järgmiseks andmekogumiseks täpsustatakse nende tunnuste kirjeldamise viisi.*
- Saadud tulemused osutavad, et doktorandid näitavad üldiselt üles kõrget rahulolu nii doktoriõppega üldiselt kui ka oma juhendajaga. Madalamate hinnangutega eristus suhteliselt väiksem osa doktorante, mille tõttu tuleb suurema üldistustasemega rahuloluhinnangute saamiseks kaaluda teiste küsimuste/ülesannete kasutamist, mis aitaks vastajaid paremini omavahel eristada.
- Varasemate uuringutega kooskõlliselt osutavad ka käesolevad tulemused, et indiviidide rahuloluhinnangute varieerumine (siin: doktorandi rahulolu õpingutega) on mõistetav nende individuaalsete eripärade (nt väärtused, isiksus) ja keskkonna omaduste kontekstis. *Seega leidis toetust seisukoht, et tuginedes ainult inimeste rahuloluhinnangutele, ei saa teha veenvaid järeldusi keskkonna omaduste (nt juhendamise iseloom, teatud vahendite olemasolu) ega ka indiviidi omaduste kohta – oluline võiks olla just rahuloluhinnangute kõrvutamine sedalaadi tunnustega. Seega võiks edasistes doktorantide rahuloluuringutes püüda tähelepanu pöörata doktorantide psühholoogilistele karakteristikutele (nt isiksuseomadused, enesehinnang, -tõhusus) ning kujundada viise doktorantidest sõltumatuks õpikeskkonna omaduste kirjeldamiseks.*
- Juhendaja eri tegevustega rahulolu puhul ilmnes, et mõnedes küsimustes kaldusid HT doktorandid andma madalamaid hinnanguid kui LT valdkonnast vastajad. Need küsimused hõlmasid hinnanguid oma juhendaja ekspertsusele doktoritöö teema valdkonnas, juhendaja poolt erinevate ressursside võimaldamisele ning tema poolt akadeemilise kogukonnaga kontaktide loomise soodustamisele. *See tulemus iseenesest ei osuta probleemi esinemisele (vt ülal), kuid võib viidata vajadusele koguda täpsemat infot (nt õppe korraldajate poolt doktorantide ootuste ja vajaduste ning juhendajate poolt juhendamisel järgitavate põhimõtete ja tegevusviiside kohta. Võimalik, et madalimate hinnangute andmist juhendaja kompetentsusele soodustab ka sellistel teemadel juhendamine, mis ei seostu otseselt juhendaja enda uurimissuunaga.*
- HT valdkonnast vastajad osutasid sagedamini sellele, et neil on/on olnud raskusi uurimistöö teema või probleemi määramisel. Sellised hinnangud on kooskõlas tulemustega, mis viitavad, et sama valdkonna doktorandid tunduvad alustavat uurimistööd natuke hiljem kui LT valdkonnast doktorandid. *Siin ei ole samuti kogutud andmete alusel seos olukorra objektiivsete tunnustega jälgitav, kuid on võimalik, et põhjendatud oleks doktoritöö juhendamisel kasutatavate strateegiate (nt milliseid ülesandeid, eesmärgi ja standardeid ning millal neid juhendatava jaoks rakendatakse) üle toimuva arutelu toimumine doktoriõpet korraldava ühikes. Samuti võib asjakohaste teemade ringi kuuluda küsimus, milliste*

kriteeriumite täitmisel võetakse juhendatav või kiidetakse heaks tema uurimistöö projekt. Neis küsimustes võiks selgitada ka välisülikoolides kasutatavaid praktikaid.

- Tulemused osutavad, et doktoriõppes edasijõudmisega on üldiselt vastavuses pigem spetsiifilised rahuloluhinnangud, mille andmisel on doktorandil oletatavalt lihtsam seostada oma seisukoht konkreetsete kogemustega. Parem kooskõla on jälgitav mitmekülgsema rahulolu (nt doktorant on samaaegselt rahul erinevate doktoritöö juhendamise tahkudega) ja parema edasijõudmise vahel. *See võib osutada vajadusele pöörata doktoriõppe korraldamisel paralleelselt tähelepanu mitmetele tegevuse aspektidele alates doktorandiga suhtlemisest, edastatavate teadmiste ja juhiste kvaliteedist kuni doktoritöö tegemiseks vajalike vahendite tagamiseni. Tegemist on valdkonnaga, kus oluline roll on kanda kindlasti juhendajatel, kuid kahtlemata võiks tegevust hõlbustada, kui õpet korraldavas üksuses tervikuna pööratakse enam tähelepanu doktorantidega tegelemisele ning vajadusel toetatakse juhendajaid, kasutades meeskonnana juhendamist või loovutades osa doktorandi toetamisega seotud ülesannetest teistele töötajatele (nt logistilistilise abi organiseerimine). Doktorandi mitmekülgsemat ja tõhusamat toetamist võib soodustada tema kuulumine nt uurimisrühma või osalemine regulaarsetel teadusseminaridel, kus on võimalik saada tagasisidet ja soovitusi mitmetelt teadlaselt.*
- Doktorantide rahulolu seostub käesoleva uuringu raames ka doktorantide väärtuste või subjektiivsete standarditega. *See viitab, et õppega rahulolu võiks toetada see, kui doktorantidel aidatakse täpsemalt määratleda oma vajadusi ja planeerida tegevusi. Adekvaatsem arusaam vajadustest võiks toetada ka n-ö asjakohast rahulolematust kui doktorandil on tõesti puudus tööks olulised vahendid või pakutav õpe ei toeta tema edasijõudmist.*
- Nii nagu oletati, on HT valdkonna doktorandid sagedamini töötavad pereinimesed ning eristuvad LT valdkonnast osalenud doktorantidest nii üldiselt kõrgema vanuse kui ka sagedasema tööalase hõivatus ja laste olemasolu poolest. Neile on sageli omane osakoormusega ja üle nominaalaja kestav õppimine. Kogutud andmete alusel on suurem tööalane hõivatus seostatav õpingute pikenenud kestusega. Samuti on haridusvaldkonna doktorantide hulgas harvem riikliku õppetoetuse vm stipendiumite saajaid. Neid eripärasid võiks seostada nt nii valdkondlike erinevustega riiklikus koolitustellimuses kui ka ilmselt sellega, et HT valdkonna juhendajatel on harvem grante või teisi ressursse oma juhendatavate akadeemilise tegevuse toetamiseks.
- Õpingutega vähem rahul olevad doktorandid on tüüpiliselt ka lastega, suurema tööalase hõivatus ja pere kohta madalama keskmise sissetulekuga isikud. Rahulolevamaid doktorante iseloomustab tüüpiliselt laste puudumine, madalam tööalane hõivatus ja kõrgem sissetulekute tase. Ka suhteliselt kehva edasijõudmisega doktorante iseloomustab suurem hõivatus pere ja tööga ning madalamad sissetulekud. Samas parema edasijõudmise puhul iseloomustab doktorante tüüpiliselt küll laste puudumine ja parem sissetulekute tase, kuid samas ka täiskohaga töötamine. Seda meie ootustele mitte-vastavat asjaolu võiks oletuslikult seostada paindlike töötamise tingimuste või tööandja poolse õpingutes osalemise soodustamisega. Siiski võib siinkohal pigem tegemist olla ka teaduritena töötavate doktorantidega. Kokkuvõttes osutavad saadud tulemused, et doktorantide õpingute väline tegevus on seostatav nende edasijõudmise ja kogetava heaoluga doktorantuuris. Haridusvaldkonna doktorantidel esineb sageli mitmeid tunnuseid, mis võiks seostuda madalama rahulolu ja aeglasema edasijõudmisega.
- Arvestades seda, et HT valdkonna doktorandid on sageli karjääri omavad mõnevõrra küpsemas eas pereinimesed, kes ilmselt ei saa ega soovi oma muudest kohustustest loobuda, ning seda, et doktoriõppe korraldus ja õppes osalemise toetuste kättesaadavuse tingimused on

orienteeritud kiirele õpingute läbimisele, mis sobib enam noorematele ja vähemate muude kohustustega inimestele, on ilmselt *põhjust arutleda (1) millisest sihtrühmast õppijaid soovitakse enam kaasata (nooremad ja järjest eri õppetasemeid läbivad isikud või valdkonnas kauem tegutsenud, kuid ka õpingute ajal erinevate kohustustega enam seotud isikud) ning (2) kuidas eri sihtrühmadesse kuuluvaid õppijaid on otstarbekas toetada, et jõutaks doktoritöö kaitsmiseni. Kui eelistatakse kiiremat doktoritöö läbimist, siis on ilmselt tähtis keskenduda nooremas vanuses andekate üliõpilaste värbamisele magistriõppesse ja sealt edasi doktoritõppesse. Olulisel kohal võiks olla ka osakoormusega teaduritöö võimaluste pakkumine ning seega noore uurija sidumine mõne uurimisrühma ja selles käsitletavate uurimisteemadega. Juhul kui tähtis on kaasata pikema senise karjääriga isikuid, siis on ilmselt olulisel kohal paindlike õppimisvõimaluste pakkumine ning samuti selliste toetuste süsteemi rakendamine, mis oleks sobiv ka väiksema koormusega ja kauem õppijatele.*

III Uuring

3.1. Lähtekohad ja kasutatud mõõtvahendid

3.1.1. Õpingutes edasijõudmine

Doktorantide edasijõudmist õpingutes on ühe tunnuse põhjal keeruline kirjeldada, sest suurem osa õppest seisneb doktoritöö tegemises – st individuaalses uurimistöös, milles edasijõudmist ei ole ülikoolides arvestatud päris ühte moodi. Käesolevas uuringus soovisime kasutada esmalt tunnuseid, mida kasutatakse ülikoolides doktorantide edasijõudmise jälgimiseks. Sellisteks tunnusteks on kogutud ainepunktide hulk ning doktorandi poolt avaldatud publikatsioonid. Ainepunktid kirjeldavad üldist doktoritõppes edasijõudmist ilmselt kõige mitmekülgsemalt, sest kajastavad nii kursuste läbimist kui ka doktoritöös edasijõudmist. Samas ei arvestata doktoritöös edasijõudmist ainepunktideks igal pool päris samal viisil. Doktoritöö kaitsmisele toomiseks on vaja ka oma tulemusi publitseerida. Nõuded publikatsioonide arvule ei ole eri õppekavadel või isegi samal õppekaval tehtavate doktoritööde puhul samad. Lisaks ainepunktidele ja publitseerimisele jälgitakse doktorantide edasijõudmist doktoritööga atesteerimistel. Atesteerimistega seotud teavet antud uuringus ei püütud kasutada, kuid doktoritöös edasilikumise kirjeldamiseks koguti doktorantidelt andmeid selle kohta, millise uurimistöo etapiga nad parasjagu tegelevad.

Doktorandi õpingutes edasijõudmise kirjeldamiseks paluti doktorantidel märkida, (1) mitu ainepunkti on nad vastamise hetkeks kogunud, (2) tuua välja vastavuses ETIS-es kasutatavatele klassifikaatoritele, mitu ja millist tüüpi publikatsiooni on nad avaldanud, ning (3) märkida ära, millise uurimistöo etapiga vastaja oma doktoritöös tegeleb.

Ainepunktide osas kirjutas doktorant üles oma ainepunktide arvu. Vastaja sai valida, kas ta väljendab end varem kehtinud ainepunktide süsteemis või Euroopa ainepunktide (EAP) süsteemis. Varem kasutatud ainepunktide süsteemis antud vastused teisendati arvestusliku ajamahu suhte alusel EAP-deks. Läbitud õpinguaastate kaalu arvestava muutuja loomiseks jagati EAP-de arv õpitud semestrite arvuga ning eemaldati juhtumid, kus doktorant õppis ülikoolis esimest semestrit. Kuna käesolevas aruandes kõrvutatakse omavahel kahe valdkonna – HT ja LT doktorante, siis võimalikust õpingute korraldusest tuleneva erinevuse tasandamiseks standardiseeriti mõlemas valdkonnas keskmiselt ühe semestri kohta kogutavate EAP-de hulga ($M=0$, $ME=-0,28$, $SD=0,99$, $N=59$).

Oma publikatsioonide kirjeldamiseks esitati doktorantidele ETIS-e koodide loend, milles iga koodi järele oli võimalik trükkida vastavat laadi publikatsioonide arv. Juhul kui arvu ei olnud sisestatud, eeldati, et vastavat liiki publikatsioone vastaval isikul ei ole. Doktorantidel on eri õppeasutustes võimalus kaitsta kraadi mõnevõrra erinevatel tingimustel. Seega ei olnud üheselt

hinnatav, kuivõrd avaldatud publikatsioonid seostuvad edasijõudmisega doktoriõppes. Siiski on siin eeldatud, et erinevused publitseerimise määraades saavad kajastada doktorandi produktiivsuse kasvu teadlasena. Individuaalne publikatsioonide arv iga doktorandi jaoks määrati liites sama isiku poolt esitatud publikatsioonide hulga kategooriates 1.1., 1.2., 2.1., 3.1. ning rahvusvaheliste konverentsidega seotud publikatsioonide arvu.

Kolmanda edasijõudmise tunnuseks vaadeldi doktoritöös käsil olevat tööetappi. Selleks esitati küsimustiku osana üldist uuringu käiku iseloomustav tegevuste loend ja vastajal paluti ära tähistada see etapp, millega ta parasjagu tegeleb (*1 – uurimistöö on alustamata, 2 – tutvun kirjandusega, 3 – kavandan empiirilist uuringut, 4 – kogun andmeid, 5 – analüüsin kogutud andmeid, 6 – kirjutan artiklit, 7 – uurimistöö on valmis*). Eeldatud probleemiks vastamisel oli asjaolu, et uuringute ülesehitus võib olla üsna erinev ning iga uuring ei sisalda tingimata kõiki pakutud elemente. Samuti võivad uuringud olla tsüklilised, mistõttu juba mitmendat alauuringut läbiviiv doktorant võiks märkida ära varasema etapi, kuigi suurem osa kavandatud tööst on tegelikult ära tehtud. Siiski leidis enamus doktorantidest võimaluse identifitseerida parasjagu käsil olev töö etapp, esines juhtumeid, kus märgiti ära mitu etappi. Edasise analüüsi tarbeks käsitleti iga doktorandi edasijõudmist uurimistöös kajastava tunnuseks kasutatud loendis kõige hilisemat etappi kajastava etapi positsioon etappide pakutud järjestuses (nt valik „*kavandan empiirilist uuringut*“ kodeeriti väärtusega 3 ja „*analüüsin kogutud andmeid*“ väärtusega 5).

3.1.2. Doktoriõppes kogetav heaolu

Doktorantide heaolu doktoriõppes uuriti kui üldist rahulolu doktoriõppega, rahulolu oma juhendajaga ning kui rahulolu doktoriõppe juhendamise teatud aspektidega. Heaolu käsitlemise lähtekohaks oli subjektiivse heaolu (*subjective well-being*) käsitlus, mis mõtestab heaolu subjektiivse ning ajas pigem stabiilse rahulolutundena, mis võib olla eri indiviididel kõrgem või madalam. Indiviidide vahelisi rahulolutunde erinevusi on püütud seletada igapäevaste positiivsete ja negatiivsete elamuste tasakaalu kaudu – nt vähem negatiivseid elamusi ja enam positiivseid võiks seostuda kõrgema rahulolu tasemega. Muutused erineva iseloomuga elamuste tasakaalus toovad kaasa rahulolutunde muutumise. Seega hõlmab subjektiivse heaolu teooria ka ideed, et *spetsiifilisemad elamused võiksid seostuda üldisemate rahuloluhinnangutega* (nt rahulolu perekonna, töö vms valdkonnaga võiks seostuda üldise oma eluga rahuloluga) (vt Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999, Costa & McCrae, 1980, Bradburn, 1969).

Sellises kontekstis saab oletada, et juhendajaga seotud spetsiifilised rahuloluhinnangud – eriti arvestades kui keskne on doktoriõppes uurimistöö roll, seostuvad üldise rahuloluhinnanguga doktoriõppele. Minakontseptsiooni ja enesehinnangu teooriad, mis käsitlevad hinnanguid, mida indiviid annab enda kohta, osutavad, et detailsemad ja enam kindlate tegevuste spetsiifilised hinnangud kajastavad ka enam vastavat käitumist (nt: globaalne enesehinnang võiks eeldatavalt seostuda nõrgemalt õpitulemustega kui hinnang endale kui õpilasele ning hinnang endale kui matemaatika õppijale omakorda paremini tulemustega selles aines (vt nt Rosenberg, Schoenbach, Schooler, & Rosenberg, 1995, Shavelson, Hubner, & Stanton, 1976). Seega käesolevas uuringus, kus jälgitakse võimalikke heaolu ja edasijõudmise seoseid, oleks kohane eeldada, et *spetsiifiliste õpingute aspektide osas antud rahuloluhinnangud võiksid sellega edasijõudmisega seostuda ilmekamalt kui üldised rahuloluhinnangud*.

Arvestada tuleb asjaoluga, et mitte kõigi enda Mina või keskkonnaga seotud rahuloluhinnangud ei oma ühetaolist mõju kogetud heaolule. Enam mõjukaks osutuvad need asjaolud, mis on indiviidile olulisemad, lähtudes nt tema väärtustest ja minastandarditest. Nii on eeldatud, et endale suunatud normid võiksid vahendada endaga rahulolu või enda väärtustamise taset kindlas

valdkonnas ja üldist enesehinnangut (Crocker & Wolfe, 2001). Nt Marsh, Hau, Sung ja Yu (2007) poolt saadud tulemused viitavad, et laste arusaamu ideaalsest kehakujust saab seostada nende hinnangutega iseendale kui arvestada ka väljanägemisega seotud normide eripärasid ja subjektiivset olulisust. *Seega võiks spetsiifiliste rahuloluhinnangute seos üldisema rahuloluga olla teoreetiliselt paremini mõistetav kui rahuloluhinnangud seostada lisaks vastavate asjaolude subjektiivse olulisusega indiviidi jaoks.*

Doktoriõppes koetava heaolu uurimisel võeti neid teoreetilisi lähtekohti arvesse, mõõtes doktorantide rahulolu erineva üldistustasemega küsimustes (rahulolu doktoriõppega, rahulolu juhendajaga, rahulolu juhendaja erinevate kompetentsus- ja tegevusvaldkondadega) ning seostades spetsiifilised hinnangud juhendaja tegevusele ka nende subjektiivse olulisusega doktorandi jaoks.

Üldist doktoriõppega rahulolu mõõdeti, küsides doktorantidelt kinnitust väitele „*Kokkuvõttes olen ma doktoriõppes saadud kogemustega rahul*“. Vastaja andis oma hinnangu viiepallisel Likerti skaalal (1 – üldse ei nõustu ... 5 – nõustun täielikult). Oma juhendajaga rahulolu ning juhendaja erinevate tegevustega rahulolu uurimiseks kasutati kuuekomponendilist juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkondade rahulolu ja olulisuse küsimustikku, mille on välja töötanud Scager ja Sonneveld (2008). Küsimustik hindab (a) üldist rahulolu juhendajaga – doktorandil palutakse anda 10-pallisel skaalal hinnang oma põhijuhendajale (1 – väga negatiivne ... 10 – väga positiivne), ning (b) spetsiifilist rahulolu kuues juhendamise seotud valdkonnas: (1) juhendaja teadmised valdkonnast, (2) uuringuga seonduv juhendaja asjatundlikkus, (3) omavaheline suhtlemine juhendajaga, (4) juhendajapoolne protsessi juhtimine, (5) õpetamine, (6) tugi akadeemilisse kultuuri ja kogukonda sulandumisel. Kõigi nende komponentide osas esitati vastajale rühm väiteid, millest igäihe puhul tuli hinnata viiepallisel Likerti skaalal (1 – üldse mitte ... 5 – väga) (a) kuivõrd *rahul* on doktorant vaadeldava asjaoluga ning (b) kuivõrd *oluline* see asjaolu on tema jaoks.

Küsimustikku kasutati algupärasel kujul ilma elemente või nende hulka muutmata. Eestikeelsena kasutamiseks kohandamisel kasutati tagasitõlke meetodit. Iga komponendi puhul arvutati doktorandi individuaalne skoor rahulolu ja olulisuse osas vastava väideterühma vastuste väärtuste keskmisena. Seega loodi kokku kuus käsitletavatele komponentidele vastavat rahulolu ja kuus olulisust kirjeldavat muutujat (tabel 5). Lisaks määratleti iga komponendi puhul individuaalne erinevus olulisuse ja rahulolu vahel vastavate keskmiste skooride vahena (tabel 7). Küsimustiku koostajad peavad nende kuue komponendiga rahulolu oluliseks doktoriõppe edukaks kulgemiseks, osutades, et just doktoritöö juhendamine on kompleksne tegevus, mis eeldab juhendaja üheaegset panust mitmetes seostuvates valdkondades (Scager & Sonneveld, 2004, vt Pearson & Kayrooz, 2004, Brown & Atkinson, 1991). Siiski puuduvad varasemad andmed selle kohta, kuivõrd rahulolu nimetatud komponentidega on seostatav üldise doktoriõpingutega rahulolu ja otsese doktoriõppes edasijõudmisega – küsimustiku koostajad on leidnud eelnevalt mõõdukaid positiivseid korrelatsioone küsimustiku elementidele antud vastuste ja üldise juhendajale antud hinnangu ning pigem doktorandi enesehinnangut või -tõhusust iseloomustavate hinnangute vahel (hinnang väitele „*Minu doktoritöö kulgeb hästi*“).

Lisaks uuriti doktorantide spetsiifilist rahulolu õpingutega avatud küsimuste abil. Doktorantidel paluti välja tuua, (1) milliste doktoritöö etappide osas oleksid nad vajanud või vajavad suuremat juhendamist, (2) millest nad juhendamisel kõige enam puudust tunnevad, ning (3) mida nad enda juhendamise juures kõige rohkem hindavad. Nõnda püüti identifitseerida juhendamise vallas võimalikke rahulolu või selle puudumisega seostuvaid kogemusi. Andmeanalüüsil kasutati kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit, mille eesmärgiks oli kogutud andmed tähenduslikesse ühikutesse jagada ja need ühikud tähenduslike teemade alla jaotada (Bogdan & Bilken, 1992). Andmeanalüüs oli kaheetapiline. Esimese sammuna kodeeriti kõik fragmendid fraaside sisu alusel. Enamasti sisaldas üks

fragment ühte fraasi, kuid esines ka juhtumeid, kus lausungeid oli mitu. Teise sammuna jaotati sisu kirjeldavad koodid laiemate teemade alla. Teemade valimisel võeti arvesse eelpool tutvustatud juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkondade jaotust (vt Scager & Sonnevold, 2004). Sisukattuvuse tõttu ei eristatud valdkondi „omavaheline suhtlemine juhendajaga“ ja „õpetamine“. Kuuenda teemana eristati „doktoritöö koostamine ja tulemuste avaldamine“. Viimane osutus otstarbekaks doktoritöö etappide lõikes vajaduste väljatoomisel.

3.1.3. Doktorantide õpinguteväline tegevus ja toimetulek.

Käesoleva uuringu üheks küsimuseks oli kuivõrd on doktorantide tegevus ja toimetulek väljaspool õpinguid seostatav nende doktoriõppega rahulolu ja edasijõudmisega. Selleks, et kirjeldada sotsiaal-majanduslikku situatsiooni, milles doktorandid viibivad väljaspool õpinguid, koguti andmeid nende (a) vanuse, (b) pere, (c) tööalase hõivatuse ning (d) ühe pereliikme kohta saadava ühe kuu netosissetuleku kohta. Vanus on siinkohal kaasatud kui tunnus, mis kajastab indiviidide sotsiaalsete rollide ja positsiooni kujunemist (nt perekonna loomine, karjäär). Selleks paluti vastajatel määratleda oma kuulumus vanuserühma (kuni 25-aastane, 26-30-aastane, 31-35-aastane, 36-40-aastane, 41-45-aastane, 46-50-aastane, 51-55-aastane, 56-aastane ja vanem). Tehtud valikud kodeeriti noorimast earühmast alustades kuni vanima rühmani vastavate väärtustega 1 kuni 8 (Md=3, Q₁=2, Q₃=4, Min=1, Max=8, N=89). Perekonna iseloomustamiseks paluti märkida oma laste arv (vastajale pakuti neli vastusevarianti: 0, 1, 2 ning 3 ja enam). Vastavalt variantidele kodeeriti valikud väärtustega 0, 1, 2 ja 3 (Md=1, Q₁=0, Q₃=2, Min=0, Max=3, N=88). Tööalase hõivatuse osas paluti doktorantidel märkida ära, kas nad töötavad täis- või osakoormusega. Ühtlasi paluti täpsustada vabas vormis kui suur on nende osakoormus. Sagedamini märgiti osakoormust arvuliselt (nt 0,25), kuid vahel esitati ka suuline selgitus (*annan vahel loenguid*). Muutuja moodustati ainult nendest vastustest, mille puhul oli võimalik määratleda vastaja täpne töökoormus osakaaluna täiskoormusest (M=.62, Md=1, Min=0, Max=1, N=87). Pere netosissetulek ühe pereliikme kohta paluti vastajatel määratleda valides oma perekonda iseloomustav sissetulekute vahemik kroonides (valikud: 3999 ja vähem, 4000-5999, 6000-7999, 8000-9999 ning 10 000 ja rohkem). Vastused kodeeriti alustades väiksemast sissetulekute rühmast suurimani vastavalt väärtustega 1 kuni 5 (Md=3, Q₁=2, Q₃=5, Min=1, Max=5, N=88).

3.1.4. Doktoriõppes osalemine

Osalemist doktoriõppes iseloomustati õpingutes edasiliikumise kiiruse ja õppetöö koormuse alusel. Õppetöös edasiliikumise kiirust hinnati sama õpinguaasta doktorantide immatrikuleerimisaastate alusel (nt neljanda õpinguaasta doktorant võib olla õppimas neljandat aastat, aga ka viiendat või kuundat). Seega paluti doktorantidel lisaks õpinguaasta määratlemisele märkida ära ka enda sisseastumise aasta. Doktoriõppes osalemise koormust kirjeldati paludes vastajatel märkida, kas nad on täis- või osakoormusega õppijad. Vastajatel ei palutud täpsustada, mis ajast nad ühe või teise koormusega õppijate hulka kuuluvad.

3.1.5. Doktoriõppes osalemise rahaline toetamine

Kuna eeldati, et doktoriõppes osalemise rahaline toetamine võib oluliselt mõjutada doktorantide võimalusi õpingutele pühenduda, siis koguti andmeid ka selle kohta, milliseid toetusi või stipendiume vastajad saavad. Doktorantidel paluti märkida, kas nad saavad riiklikku õppetootust ning kas nad saavad mõnda muud stipendiumit. Mõlema tunnuse osas kodeeriti vastused väärtusega 0 kui toetust/stipendiumi ei saada ja väärtusega 1 kui saadakse. Täpsema rahastamise perioodi või stipendiumi rahalise suuruse kohta andmeid ei kogutud.

3.1.6. Õpingutes osalemise ajendid ja karjäärialased suundumused

Doktorantide õpingute välisele tegevusele ja õppes osalemist iseloomustavatele tunnustele lisaks tundsime huvi ajendite vastu, mida doktorandid seostavad enda õppima asumisega doktorantuuris, ning edasise karjääri kujunemisega seotud soovide vastu. Õppima asumise ajendite selgitamiseks esitati doktorantidele seitsmest väitest koosnev loend, kus vastajal tuli iga pakutud ajendi puhul hinnata selle olulisust enda jaoks viiepallisel Likerti skaalal (1 – üldse mitte oluline ... 5 – väga oluline). Edasise analüüsi jaoks kodeeriti juhtumid, kui olid märgitud valikuvariandid 4 ja 5, väärtusega üks ning juhtumid, mil valiti variante 1, 2 või 3, väärtusega null. Siinkohal tuleks arvestada, et ajendite kohta hinnangute andmine toimus vastajate poolt tagasivaateliselt ning ei kajasta tingimata täpselt neid seisukohti, mis olid doktorandi jaoks aktuaalsed kui ta oma õpingute alustamise üle otsustas.

Karjäärialaste suundumuste puhul ilmnevate eelistuste selgitamiseks esitati doktorantidele loend kuuest karjääri jätkamise võimalusest (nt *teadustöö karjäär kõrghariduses*) ning neil paluti need võimalused järjestada, lähtudes nende olulisusest enda jaoks (kõige olulisem – 1, kõige vähem oluline – 6). Edasise analüüsi jaoks kodeeriti juhud, kus karjääri jätkamise tüüp oli seatud 1. või 2. kohale, väärtusega üks, ning juhud, mil pakutud karjääri tüüpi oli hinnatud madalama kohaga (3.-6.), väärtusega null.

3.1.7. Õpikeskkonna tingimused

Käesolevas uuringus koguti doktorantidelt infot õpikeskkonna omaduste ja doktoritööks vajaminevate ressursside olemasolu kohta. Kuigi sellised andmed ei kajasta õpikeskkonda objektiivsete tunnuste alusel, iseloomustavad saadud tulemused, millisel viisil doktorandid õppetöö tingimusi kogevad. Õpikeskkonda iseloomustavatest tunnustest on esialgsete tulemuste esitamisel kasutatud ainult ühte, mis kirjeldab teiste doktorantidega suhtlemisvõimaluste loomist. Selleks paluti vastajatel hinnata viiepallisel Likerti skaalal (1 – üldse ei nõustu ... 5 – nõustun täielikult) väite „*Minu doktoriõpet korraldab struktuuriüksus (nt doktorikool, teaduskond, instituut, keskus) loob võimalusi sotsiaalseks suhtluseks teiste doktoriõppe üliõpilastega*“ kehtivust. Edasise analüüsi jaoks kodeeriti juhtumid, mil valiti vastusevariandid 4 või 5, väärtusega üks (enam suhtlust toetav keskkond) ning juhtumid, mil valiti vastusevariant 1, 2 või 3, väärtusega null (vähem suhtlust toetav keskkond).

Seda, kuidas doktorandid kogevad doktoritööks vajaminevate ressursside olemasolu, selgitati, esitades doktorantidele kuus erinevaid ressursse kirjeldavat väidet. Vastajatel paluti taas hinnata nende väidete kehtivust enda seisukohalt kasutades viiepallist Likerti skaalat. Tulemuste kodeerimisel eeldati, et juhtumid, mil kasutati valikuvariante 4 või 5, kajastavad doktorandi suuremat veendumust vastava ressursi kasutatavuses ning need kodeeriti väärtusega üks. Teiste variantide kasutamisel eeldati, et need kajastavad doktorandi madalamat veendumuse taset ning kodeeriti väärtusega null.

3.1.6. Õpingute spetsiifilised kohastumused

Varasemad uuringud osutavad, et rahulolu kogemine ei seostu ainult situatsioonidega, milles inimene osaleb, vaid ka tema individuaalselt varieeruvate psühholoogiliste omadustega. Näiteks Costa ja McCrae (1980) on osutanud, et enam ekstravertsed indiviidid kalduvad olema rahulolevamad ning kõrgema neuroteisimi tasemega indiviidid enam rahulolematud. Nende hilisemad uuringud on osutanud ka selliste isiksuseomaduste nagu sotsiaalsuse ja meelekindluse seostele indiviidi poolt kogetava heaoluga (McCrae, 2002). Ka on seostatud olulistes riskantsetes olukordades (nt eksamid) rahulolu asendamist ebakindlusega parema tulemuslikkuse saavutamiseks vajaliku motivatsiooni loomise ja säilitamisega (vt Norem & Cantor, 1986). Seega võiks teatud situatsioonides ebakindlus osutada vastavas valdkonnas motiveeritusele ja seostuda samas hea tulemuslikkuse ja üldise enesekindlusega. Kogetava heaolu ühe keskse aspektina on käsitatud ka enda väärtustamist või enesehinnangut (Crocker

& Wolfe, 2001). Seega on osutatud mitmete rahuloluga seostatavatele psühholoogilistele tunnustele, mis väljendavad indiviidile iseloomulikku kohastumist käitumisel keskkonna suhtes. Käesolevas uuringus ei keskenduta doktorantide psühholoogiliste eripärade ja rahulolu seoste selgitamisele. Püüdes süstemaatiliselt kirjeldada doktorantide õpingutega seotud heaolu seoseid asjakohaste teguritega, soovisime siiski tuua vaatluse alla ka doktorantide õpingutega seotud psüühilised kohastumused. Selle aspekti kaasamiseks esitati doktorantidele viis väidet, mille sihiks oli kajastada võimalikke heaolu kogemise suhtes relevantseid kohastumusi: (1) ekstravertsuse väljendumine kui kaasinimestega ühistegevuse nautimine ja esinemisjulgus (*teiste ees esinemist ja rühmas aktiivset suhtlemist nõudvatel üritustel (nt seminaridel) osalemine on minu jaoks ebamugav*), (2) eneseaustuse kogemine (*oma struktuuriüksuses tegutsedes tunnen ennast vähetähtsa ja akadeemilisest kogukonnast kõrvale jäetuna*), (3) enesetõhusus (*usun, et doktorikraadi saamine on mulle jõukohane pingutus*), (4) meelekindlus kui suutlikkus säilitada eesmärgipäraselt tegevust teiste ülesannete kontekstis (*õpingutes ja uurimistöös seatud tähtaegadest kinnipidamiseks suudan reeglina pühenduda parasjagu olulisele ülesandele ja loobuda oma muudest olulistest tegemistest teistes valdkondades*), ning motiveeritus kui ebakindluse kogemine olulistel situatsioonidel (*kuigi olen juba doktorantuuri jõudnud, valmistun ma eksamile/arvestusele minnes ennast ikka kõige hullemaks ette, kujutades ette, mis kõik võib valesti minna*).

Doktorantidel paluti hinnata nende väidete kehtivust enda puhul ning anda vastused neljapallisel skaalal (ei nõustu, pigem ei nõustu, pigem nõustun, nõustun). Kõigi väidete osas kodeeriti positiivse orientatsiooniga vastused väärtusega 1 ja negatiivse orientatsiooniga vastused väärtusega 0.

3.2. Andmete analüüs

Käesolevas uuringus on sageli kasutatud rühmataseme analüüsidele lisaks andmete analüüsimist indiviidi tasemel. Erinevalt rühma tasemel analüüsides võimaldab see järjepidevalt jälgida tunnuste kombinatsioone, mis esinevad konkreetsetel indiviididel. Rühma tasemel analüüsides saadud tulemused ei ole indiviidile tagasi viidavad ning võivad ka varjata indiviidi tasemel ilmnevat olulisi seoseid. Kahe kaheväärtuselise muutuja seose võimalikkuse hindamisel on kasutatud hii-ruut testi. Suurema arvu muutjate või suurema arvu kategooriatega muutujate puhul on kasutatud konfiguratsioonilist sagedusanalüüsi (KSA, vt: von Eye, 1990), mis võimaldab hinnata mitme kategoorilise muutuja puhul, kas nende teatud kategooriate muster esineb indiviidide hulgas sagedamini kui juhuslikult (ilmneb *tiüüp*) või harvem kui juhuslikult (ilmneb *antitüüp*).

3.3. Protseduur

Küsitlus viidi läbi ajavahemikul detsember 2009 – kuni jaanuar 2010. Seega koguti andmeid sügissemestri lõpul ning on võimalik, et osal vastajatest võis olla vähemalt osa selle semestri ainekursustest lõpetamata. Vastajate värbamisel edastati kaasatud erialade kõikidele doktorantidele e-posti teel ettepanek uuringus osalemiseks. Vastamine toimus täites küsimustiku Internetis. Vastamine sai seega toimuda doktorandile sobival ajal ja kohas ning anonüümselt.

IV Esialgsed tulemused

Lähtudes käesolevas uuringus tõstatatud teemade järjestusest, käsitletakse järgnevalt kõigepealt doktoriõppes edasijõudmise ning doktorantide rahulolu mõõtmisel saadud tulemusi. Seejärel kirjeldatakse tulemusi, mis käsitlevad doktorantide rahulolu seoseid doktoriõppes edasijõudmise, kogetava õpikeskkonna omaduste ning õpingutega kohastumuste kontekstis. Siis kirjeldatakse tulemusi, mis puudutavad doktorantide õpingute välist tegevust ja toimetulekut ning osalemist doktoriõppes. Selles osas on esitatud ka tulemused, mis käsitlevad doktorantide õpingute välise toimetuleku ning doktoriõppega rahulolu ja õpingutes edasijõudmise seoseid. Viimasena käsitletakse doktorantide hinnanguid doktoriõppesse asumise ajendite ja karjäärisuundumuste kohta.

4.1. Doktoriõppe tulemuslikkus

Doktoriõppe tulemuslikkust käsitleti käesolevas uuringus doktoriõppes edasijõudmise ja õpingutega rahulolu alusel. Esmalt on esitatud need tulemused, mis puudutavad doktorantide edasijõudmist õpingutega.

4.1.1. Edasijõudmine doktoriõppes

Doktorantide edasijõudmist kirjeldati kogutud EAP-de, käsiloleva uuringu kõige hilisema etapi ning teadustööd kajastavate publikatsioonide arvu alusel. Tabelis 2 kirjeldatud EAP-de jaotus teise kuni neljanda õpinguaasta doktorantide hulgas näitab ootuspärast kasvu aastate kaupa. LT valdkonnas on EAP-de vähim hulk ning mediaanväärtus kõigil aastatel kõrgem kui HT valdkonnas. Huvitav on, et neljanda aasta doktorantide hulgas on mõlemal erialal inimesi, kes on kogunud märgatavalt enam punkte kui õppekava täitmiseks on tarvis. HT valdkonna doktorantide hulgas on ainepunktide kogumine toimunud tagasihoidlikuma tempoga kui LT vallas uuritutel, kus EAP-de mediaanväärtused on semestrite kaupa lähedasemad normist lähtuvale punktide hulgale (30 EAP semestri kohta: 2. aasta / 3. semester 4 EAP-d vähem, 3. aasta / 5. semester 23 EAP vähem ja 4. aasta / 7. semester 28 EAP-d vähem). Selline erinevus võib viidata sellele, et HT valdkonnas on levinum osakoormusega õppimine, aga ka sellele, et sõltumata ametlikust õppekoormusest on asjaolusid, mis takistavad ainepunktide omandamist, kuid võimaldavad õpingute jätkamist ülikoolis. Tendentsi, et vahe normist lähtuva EAP-de hulga ja tegelikult kogutavate punktide vahel suureneb aasta-aastalt võiks seletada see, et õpingute hilisemas faasis seostub punktide saamine ka publikatsioonidega ning nii punkte andva töösükli enda pikkus kui ka avaldamise ootamine võib tingida EAP-de arvestamise viibimist.

Tabel 2. Edasijõudmine doktoritöös kogutud EAP-de alusel

Õpingu- aasta	Kogutud EAP-de hulk								Kokku (N=57)			
	HT valdkond (N=29)				LT valdkond (N=27)				Md	MIN	MAX	N
	Md	MIN	MAX	N	Md	MIN	MAX	N				
1. aasta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. aasta	54	27	107	9	86	56	120	7	71	27	120	16
3. aasta	74	46	136	9	127	97	209	12	124	46	209	22
4. aasta	119	61	375	11	182	146	310	8	174	61	375	19

Tabel 3 annab ülevaate uuritud doktorantide edasiliikumisest oma doktoritööga õpinguaastate kaupa nende poolt uurimistöö etappide loendis tähistatud *hiliseima käsiloleva uurimistöö etapi põhjal*. Sõltumata erialast ilmneb, et artiklite kirjutamisega alustatakse üsna levinult juba teisel õpinguaastal,

mõned doktorandid ka juba esimesel aastal. Varajane kirjutamisega alustamine on ilmselt väga oluline selleks, et jõuda nominaalse õppeaja piires kaitsmiseni. Huvipakkuv on see, et LT valdkonna doktorandid on esimesel aastal vähemalt kogumas andmeid ja teisel aastal andmeid analüüsimas, samas kui HT valdkonnas on esimesel aastal levinumad tegevused tutvumine kirjandusega (5) ja empiirilise uuringu kavandamine (6), ning esineb uurimistegevusega veel mitte alustanud doktorant. Teisel aastal on HT valdkonnas samuti doktorante, kelle doktoritööd on etappides, mis jäävad maha LT valdkonnas aeglasemalt edasiliikunud õppijatest. Hilisemate kursuste osas sellist nähtavat valdkondlikku erisust ei ilmne. Omapärane on seegi, et LT valdkonnas leiame 3. õppeaastal ning HT valdkonnas 4. õppeaastal doktorandi, kes on märkinud, et ta ei ole alustanud uurimistööga. Võimalik, et tegemist on ka küsimuse erandliku tõlgendusega (nt ma ei ole järgmise osauuringuga alustanud) või doktorandi erandliku situatsiooniga (nt doktorant on sunnitud vahetama teemat ja valmistub tegelema uue uuringuga).

Tabel 3. Doktoritöö kulg käsiloleva hiliseima uurimistöö etapi alusel.

Õpingu-aasta	Uurimistöö etapid*								Kokku (N=82)			
	Haridusteaduse valdkond (47)				Loodusteaduste valdkond (N=34)				MD	MIN	MAX	N
	MD	MIN	MAX	N	MD	MIN	MAX	N				
1. aasta	3	1	6	17	4,5	4	6	6	3	1	6	23
2. aasta	6	3	6	9	6	5	7	8	6	3	7	17
3. aasta	6	3	6	9	5,5	1	6	12	6	1	6	22
4. aasta	6	1	7	12	6	6	7	8	6	1	7	20

* Uurimistöö etapid:

1 – Uurimistöö on alustamata

4 – Kogun andmeid

6 – Kirjutat artiklit

2 – Tutvun kirjandusega

5 – Analüüsin kogutud andmeid

7 – Uurimistöö on valmis

3 – Kavandan empiirilist uuringut

Üldiselt saab osutada, et 3. ja 4. aastal esinevad vastuste hulgas sagedamini “hilisemad“ etapid (> 4.) võrreldes 1. ja 2. aastaga (Hii-ruut=14,19, df=1, p<0,001, N=81). Selline õpinguaastate vaheline erinevus on jälgitav ka HT valdkonnas ($X^2(1, N=47)=10,77$, p<0,01), kuid eraldivõetuna LT puhul mitte (hilisemad etapid ilmnevad suhteliselt varem) Esimese kahe aasta doktorantide puhul on HT valdkonna osas näha harvem esindatud hilisemad tööetapid (>4.) kui LT doktorantidel ($X^2(1, N=40)=5,87$, p<0,05). Hilisemate õpinguaastate osas ei olnud võimalik sellisele eristusele osutada (vt selle osas täiendavat kommentaari p. 3.2.4: juhendamise seoses kogetud vajadused ja puudused).

Kahtlemata on doktoritöös edasijõudmise kirjeldamine sellisel viisil uurimistöö etappide alusel problemaatiline, arvestades nii uuringute ülesehituse erinevusi kui ka üksikute tegevuste mahukuse erinevusi erinevate doktoritööde puhul. Uurimistöö etapina artiklile osutamine võib anda ka eksitavat infot – mitmed doktorandid kirjutavad õpingute jooksul mitu artiklit ning artikli kirjutamine ei osuta doktoritöö tervikuna valmimise teatud kindla hulga tegevuste läbimisele.

Tabel 4. Doktorandi teadustegevust kajastavate publikatsioonide arv ja õpinguaasta

Õpingu-aasta	Publikatsioonide arv														Kokku (N=59)					
	Haridusvaldkond (30)							Loodusvaldkond (N=28)							0	1	2	3	>3	N
	0	1	2	3	>3	%	N	0	1	2	3	>3	%	N						
1. aasta	14	2	0	0	0	88	16	5	1	0	0	0	83	6	19	3	0	0	0	22
2. aasta	4	4	1	0	0	44	9	4	3	1	0	0	50	8	8	7	2	0	0	17
3. aasta	3	3	2	0	1	33	9	7	2	2	1	0	58	12	10	5	4	1	1	21
4. aasta	2	4	0	1	5	17	12	0	0	4	2	2	0	8	2	4	4	3	7	20

Kolmanda doktoriõppes edasijõudmise tunnusena vaadeldi uuringus *osalenud doktorantide teadustegevust kajastavate publikatsioonide hulka* (tabel 4). Siinjuures ei ole tõendatud vastajate poolt loetletud publikatsioonide seos doktoritööga. Publikatsioonide hulka on vaadeldud teadustöö tulemuslikkuse tunnusena ning selline tulemuslikkus peaks doktoriõppe käigus kasvama. Seega ei järeldu siinkohal kõrgemast publikatsioonide arvust, et doktorant oleks oma doktoritööks valmiva uuringu raames uusi töid avaldanud. Samas saab eeldada, et igasugune publikatsioonide puudumine osutab ka kirjeldatud ajahetkel võimaluse puudumist kraadi kaitsmiseks.

Ootuspäraselt on jälgitav, et 4. aasta doktorantidel on enam publikatsioone kui varasematel kursustel õppijatel, kellel need sageli veel üldse puuduvad. Võiks oletada, et mitmetel doktorantidel on õpingute teine-kolmas aasta periood, mil tuleb oodata oma artiklite ilmumist. Valdkondade kõrvutuses võib osutada sellele, et küsitletute hulgas on viimase aasta doktorantidest kokkuvõttes oluliselt tulemuslikumad publitseerijad olnud LT valdkonna doktorandid, kelle hulgas ei ole puuduva või ühe publikatsiooniga juhtumeid ($X^2(1, N=20)=5,71, p<0,05$). Samas tuleb siin doktoriõppe tulemuslikkuse määramise seisukohalt rõhutada, et erinevad doktoritöö esitamise viisid (nt artiklite põhjal või monograafia) võivad HT valdkonnas tingida erinevusi doktorantide püüdlustes suuremal arvul tekste publitseerida. Samas leiame HT valdkonnas käesoleval juhul ikkagi paar doktoranti, kellel viimase õpinguaasta esimese semestri lõpul puudub endiselt töö kaitsmiseks nõutaval tasemel publikatsioon.

Kokkuvõttes saab välja tuua, et kasutatud tulemuslikkuse tunnused kajastavad doktorantide edasiliikumist õpingutes õppeaastate kaupa ning samas eristavad doktorante ka üksteisest. Eeldatavalt kõige funktsionaalsemaks tunnuseks on praegusel juhul EAP-de arvestus, mis kajastab kõigi doktoritöö kaitsmiseks oluliste tegevuste sooritatust (sh ka edasiliikumist uurimistööga, publitseerimist vms), kuigi mõningaid erinevusi võib olla selles, milliste tööetappide alusel ja kui palju ainepunkte eri õppekavadel antakse.

Erialade võrdlus viitab, et tulemuslikkuse erinevused eri valdkondade doktorantide vahel ei ole väga suured. Siiski saab HT valdkonna puhul osutada, et (1) ainepunktide kogumine toimub doktorantidel kõigi õpinguaastate puhul üldiselt aeglasemas tempos. Õpinguaastate kaupa erinevus HT ja LT valdkonna doktorantide EAP-de hulgas tundub kasvavat, kuid käesolev läbilõikeline uuring ei võimalda anda hinnanguid õpingute läbimise tempo muutuste kohta. Doktoritöös käsil olevate etappide analüüs viitab, et (2) HT valdkonnas võiks esineda doktorantidel mõneti aeglasem lülitumine uurimistöö tegemisse ja ka aeglasem tööga edasiliikumine. Eriti just sellesse tulemusse peaks suhtuma ettevaatusega, arvestades võimalikke uurimistööde mitmekesisusest tulenevaid erinevusi vastajate tõlgendustes. Ilmselt võiks tekitada küsimusi ka LT valdkonnaga võrreldes (3) tagasihoidlikum publitseerimise tase õpingute lõpusirgel, mis võiks soodustada tööde kaitsmise venimist. Ent siinkohal on võimalik, et oletatud probleem on vähemalt osaliselt taandatud erinevustele konkreetsete doktoritöödega seotud tulemusnõuetes.

4.1.2. Doktoriõppes kogetav heaolu: rahulolu õpingutega

Üldine rahulolu doktoriõppega

Üldist rahulolu doktoriõppega uuriti paludes doktorantidel 5-pallisel Likerti skaalal hinnata, kui võrdkehtiv on nende puhul väide „*Kokkuvõttes olen ma doktoriõppest saanud kogemustega rahul.*“ Kokkuvõttes saab välja tuua, et ainult 5% doktorantidest on valinud vastuseid, mis viitavad pigem rahulolematusele, vastuste skaala keskmist varianti on kasutanud 32% ja pigem rahulolule viitavaid valikuid on teinud 63% vastanutest. Vaadeldes erinevaid doktoriõppe valdkondi, saab täheldada, et loodusteaduste doktorantide ($Md=4, Q1=3, Q3=5, Min=3, Max=5, N=34$) puhul on võrreldes

haridusteaduse doktorantidega (Md=4, Q1=3, Q3=4, Min=1, Max=5, N=52) vastajate hinnangute varieerumine väiksem ja hõlmab positiivsemaid hinnanguid. Kuigi pigem rahulolematusele viitavad vastused esinevad ainult haridusteaduste doktorantidel, ei ole võimalik osutada olulisele üldise rahulolu erinevusele eri valdkondade doktoriõppes osalejate vahel.

Rahulolu juhendajaga

Üldisest doktoriõppega rahulolust spetsiifilisemat rahulolu oma juhendajaga uuriti doktorandi poolt 10-pallisel skaalal antud hinnangute põhjal. Üldiselt kaldusid doktorandid andma oma juhendajatele positiivseid hinnanguid (ME=8, Q1=6,5, Q3=9, Min=2, Max=10, N=76). Samal viisil nagu üldise doktoriõppega rahulolu puhul on ka siin jälgitav uuringus osalenud HT valdkonna doktorantide (ME=8, Q1=6, Q3=9, Min=2, Max=10, N=45) hulgas mõnevõrra madalamate hinnangute sagedasem levik võrreldes LT valdkonnaga (ME=8, Q1=8, Q3=9, Min=3, Max=10, N=30), kuid olulist jaotuse erinevust valdkondade vahel ei ilmnenu.

Rahulolu juhendaja erinevate kompetentsus- ja tegevusvaldkondadega

Küsimustikus käsitletud juhendaja kompetentsuse ja tegevuse valdkonnad					
1. Teadmised valdkonnast	2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	3. Oma-vaheline suhtlemine	4. Protsessi juhtimine	5. Õpetamine	6. Tugi akad. kogukonda sulandumisel

Spetsiifilisi hinnanguid oma juhendaja kohta koguti küsimustikuga, milles doktorantidel paluti hinnata oma juhendaja tegevust ja kompetentsust kokku kuues valdkonnas. Lisaks paluti vastajal iga hinnatava väite puhul määratleda selle olulisus enda jaoks.

Tabel 5. *Juhendaja kompetentsuse ja tegevustega rahulolu küsimustiku komponendid*

Väidete arv	6	4	11	16	12	7
<i>RAHULOLU</i>						
N	80	79	78	75	77	77
M	3,72	3,86	3,94	3,82	3,9	3,63
Md	3,86	4	4,09	3,94	4	3,86
SD	0,97	0,97	0,78	0,8	0,81	0,93
Min	1	1	1,6	1,25	1,25	1
Max	5	5	5	5	5	5
Cronbach α	0,9	0,92	0,92	0,95	0,94	0,89
<i>OLULISUS</i>						
N	78	79	77	69	75	74
M	4,36	4,56	4,32	4,28	4,35	4,05
Md	4,33	4,75	4,36	4,38	4,42	4,14
SD	0,49	0,5	0,48	0,56	0,49	0,53
Min	2,83	2,75	2,82	2,56	3,25	2,43
Max	5	5	5	5	5	5
Cronbach α	0,66	0,9	0,8	0,93	0,81	0,58

Tabelis 5 toodud juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkondadega rahulolu küsimustiku vastuste karakteristikud kinnitavad, et autorite poolt määratletud komponentide kohta saadud andmed eristavad vastajaid ning suurema osa komponentide osas on küsimustiku sisereliaablus kõrge. Suurem kooskõla eri küsimustiku elementidele antud vastuste ja nende arvvaartuste summade vahel ilmnes just rahuloluhinnangute puhul. Üldiselt on vastajad kaldunud sagedamini kasutama üle vastuste skaala keskmise väärtuse valikuid – seda suuremal määral just olulisusele antud hinnangute puhul. Olulisusele keskmiselt antud kõrgemad hinnangud on kõigi komponentide osas oluliselt erinevad rahulolule antud hinnangute keskmistest (tabel 6).

Tabel 6. *T-testi tulemused: doktorantide rahulolu- ja olulisuse hinnangud juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkondadele.*

Juhendaja kompetentsuse valdkond	Eri alateemade puhul hinnatud aspektid								N	t	df	p
	Rahulolu				Olulisus							
	M	SD	Min	Max	M	SD	Min	Max				
1. Teadmised valdkonnast	3,72	0,98	1	5	4,36	0,49	2,83	5	78	5,35	77	<0,001
2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	3,87	0,98	1,63	5	4,56	0,51	2,75	5	77	5,86	76	<0,001
3. Omavaheline suhtlemine	3,95	0,79	1,64	4,91	4,32	0,49	2,82	5	75	3,88	74	<0,001
4. Protsessi juhtimine	3,68	0,81	1,25	5	4,27	0,56	2,56	5	68	3,65	67	<0,001
5. Õpetamine	3,9	0,8	1,25	5	4,34	0,47	3,25	5	71	4,3	70	<0,001
6. Tugi akad. kogukonda	3,64	0,94	1	5	4,05	0,53	2,43	5	73	3,55	72	<0,001

Siiski on leitud erinevuse suund ja ulatus individuaalselt varieeruv (tabel 7) – doktorandid on küll sagedamini hinnanud küsitud asjaolu olulisust oma rahulolust sellega kõrgemaks, ent on ka vastupidises suhtes hinnanguid.

Olulisuse ja rahulolu seoste tõlgendamisel tuleks siinkohal arvestada, et vastused anti teadaolevate piiridega skaaladel. Seega nt kõrge rahuloluga isik ei saa viidata oma rahulolust palju kõrgemale olulisusele – mis on võimalik madalama rahulolu taseme puhul, samas on tal võimalik suurema vahega tähistada madalam olulisus. Samal tasemel olulisus ja rahulolu saavad olla väljendatud kogu kasutatud skaala ulatuses (madal rahulolu – madal olulisus; kõrge rahulolu – kõrge olulisus).

Tabel 7. Juhendaja kompetentsuse ja tegevusega rahulolu küsimustikus käsitletud komponentide puhul antud rahulolu- ja olulisuse hinnangute keskmiste vahed.

	Rahulolu ja olulisuse hinnangute keskmised vahed					
	1. Teadmised valdkonnast	2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	3. Oma-vaheline suhtlemine	4. Protsessi juhtimine	5. Õpetamine	6. Tugi akad. kogukonda sulandumisel
Väidete arv	6	4	11	16	12	7
N	78	77	75	68	71	73
M	-0,64	-0,69	-0,38	-0,41	-0,44	-0,41
ME	-0,33	-0,25	-0,09	-0,13	-0,17	-0,14
SD	1,06	1,03	0,84	0,92	0,86	0,98
Min	-4	-4	-2,91	-3,56	-3,67	-3,28
Max	0,83	0,75	0,82	1,13	0,75	1,28

Juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkonna kuue komponendiga rahulolu ja nende olulisuse skooride puhul hinnati ka nende vahelisi korrelatsioone (tabel 8). Oletatav probleem juhendamise eri tahkudele antud hinnangute puhul seisnes selles, et vastused võiksid kajastada ka muid doktorandi-juhendaja suhte aspekte, kui suhtumist konkreetsesse juhendamise valdkonda – nt juhendaja meeldivust ja atraktiivsust doktorandi jaoks või juhendaja-juhendatava suhte lähedust. Korrelatsioonid uuritud valdkonnaspetsiifiliste rahuloluhinnangute vahel on positiivsed ja tugevad, mis võiks ka sellist oletust toetada – uuritud doktorantide hulgas on mitmeid, kes on andnud oma juhendajale kas pigem kõrgeid või pigem madalamaid hinnanguid.

Tabel 8. Juhendaja erinevatele kompetentsus- ja tegevusvaldkondadele antud rahulolu- ning olulisuse hinnangute keskmiste vahelised korrelatsioonid. Korrelatsioonikordajate järel sulgudes on esitatud N väärtus.

	1. Teadmised valdkonnast	2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	3. Omavaheline suhtlemine	4. Protsessi juhtimine	5. Õpetamine
<i>Hinnangud rahulolule juhendaja kompetentsuse – ja tegevusvaldkondadega (p<.001)</i>					
2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	0,8 (77)				
3. Omavaheline suhtlemine	0,73 (75)	0,8 (76)			
4. Protsessi juhtimine	0,78 (74)	0,92 (74)	0,82 (72)		

5. Õpetamine	0,75 (75)	0,86 (76)	0,9 (74)	0,9 (72)	
6. Tugi akad. kogukonda sulandumisel	0,8 (74)	0,8 (75)	0,79 (74)	0,79 (71)	0,77 (73)
<i>Juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkondade olulisusele antud hinnangud (p=,001)</i>					
2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	0,6 (77)				
3. Omavaheline suhtlemine	0,6 (75)	0,62 (76)			
4. Protsessi juhtimine	0,77 (68)	0,7 (69)	0,71 (68)		
5. Õpetamine	0,73 (73)	0,76 (74)	0,84 (72)	0,81 (65)	
6. Tugi akad. kogukonda sulandumisel	0,54 (72)	0,56 (74)	0,73 (72)	0,59 (65)	0,75 (69)

Ka olulisuse kohta antud hinnangute osas võib märgata, et eri valdkonda puhul on antud sagedamini samasuunalisi hinnanguid, kuid positiivsed korrelatsioonid on selles vallas pigem mõõdukad. Olulisusele antud hingud olid üldiselt kõrgemad rahulolu hinnangutest ning nende vastuste varieeruvuse ulatus väiksem. Olulisi korrelatsioone ei ilmnenud rahulolu ja olulisuse hinnangute vahel, mis võiks toetada seisukohta, et sellised hinnangud – ka siis kui neid esitatakse sama stiimuli suhtes –, võivad seostuda erinevate psühholoogiliste mehhanismidega.

Seosed doktoriõppele antud üldiste ja spetsiifiliste rahuloluhinnangute vahel

Teoreetiliselt oletati, et spetsiifilisemad rahuloluhinnangud võiksid seostuda inimese üldisema heaoluga ning seda võiksid vahendada väärtused või standardid. Selleks analüüsiti esmalt erinevat laadi rahulolu hinnangute (üldine rahulolu doktoriõppega, rahulolu juhendajaga ning spetsiifilisemad hinnangud juhendaja eri tegevustele, vt tabel 9) vahelisi korrelatsioone. Ootuspäraselt esinevad tugevad positiivsed korrelatsioonid juhendajale antud üldise hinnangu ning temaga seotud spetsiifilisemate hinnangute vahel. Sellised tulemused on kooskõlas arusaamaga, et konkreetsed ja enam kindla situatsiooniga seotud rahulolu kogemused võiks kujundada indiviidi üldisemat rahulolu. Samuti esinevad positiivsed, kuid märgatavalt nõrgemad seosed doktoriõppega üldise rahuloluga. Ilmselt saab ka seda pidada teooriaga kooskõlasolevaks, sest sellisele üldisele rahuloluhinnangule võiksid sisendit pakkuda mitmed teised tegurid kui juhendaja ja juhendatava koostöö.

Tabel 9. *Doktoriõppele antud spetsiifilisemate ja üldisemate rahuloluhinnangute korrelatsioonid. Korrelatsioonikordaja järel on sulgudes valimi suurus (p<0,001).*

Üldisemad rahulolu-hinnangud	Spetsiifilised rahuloluhinnangud juhendaja eri kompetentsus – ja tegevusvaldkondadele						
	Rahulolu põhijuhendajaga	1. Teadmised valdkonnast	2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	3. Oma-vaheline suhtlemine	4. Protsessi juhtimine	5. Õpetamine	6. Tugi akad. sulandumisel
Rahulolu põhijuhendajaga		0,81(74)	0,8 (73)	0,84 (72)	0,84 (69)	0,85 (71)	0,82 (71)
Üldine rahulolu doktoriõppega	0,46 (76)	0,53(80)	0,46 (78)	0,42 (78)	0,43 (75)	0,5 (77)	0,58 (77)

Seega võib siinkohal eeldada, et Scageri ja Sonneveldi (2008) küsimustik lubab hinnata doktorantide juhendajaga seotud rahulolu ning tegemist on tunnustega, mis on seostatavad doktoriõppega üldise rahulolu kujunemisega.

Teooriast lähtudes sooviti käesolevas uuringus selgitada, kuivõrd asjassepuutuvad võiksid indiviidi üldiste rahuloluhinnangute kujunemisel olla ka spetsiifilistele olukordadele tõlgendamist mõjutavad väärtused või standardid. Eelnevalt on osutatud, et olulised korrelatsioonid juhendamistegevustega rahulolule ja nende tegevuste olulisusele antud hinnangute vahel puudusid. Samuti ei korreleerunud viimased statistiliselt oluliselt üldiste hinnangutega doktoriõppele ja juhendajale. Ilmselt ei peakski eeldama otseseid seoseid subjektiivselt tähtsate standardite või väärtuste ning üldise rahulolu kogemise vahel. Pigem võib asjakohasemaks osutada spetsiifiliste väärtuste ja spetsiifiliste rahuloluhinnangute omavaheliste erinevuste ning üldisema rahulolu seostamine. Sellise oletuse põhjal viidi läbi korrelatsioonanalüüsid, milles kaasati juhendaja eri tegevuste spetsiifiliste rahulolu- ja olulisuse hinnangute keskmiste vahed ning üldised rahuloluhinnangud doktoriõppele ja juhendajale. Tulemused (tabel 10) osutavad olulistele korrelatsioonidele spetsiifiliste rahulolu- ja olulisuse hinnangute ja üldisemate rahuloluhinnangute vahel ning on kooskõlas seisukohaga, et indiviidile olulised normid või eelistused on seostatavad neile vastavates valdkondades rahulolu kogemisega.

Tabel 10. Juhendaja eri tegevustele antud rahulolu- ja olulisuse hinnangute vahede korrelatsioonid juhendaja ja doktoriõppega üldise rahuloluga. Korrelatsioonikordaja järel on sulgudes valimi suurus.

Lisaks saab täheldada, et hinnangute vahelised korrelatsioonikordajad on positiivsed, mis rahulolule ja hinnangutele antud erinevuste iseloomu arvestades (vt tabel 7) võiks osutada sellele, et üldiselt on enam rahul doktoriõppes need inimesed, kelle rahuloluhinnang jääb vähem alla tema poolt samas valdkonnas antud olulisuse hinnangutele.

Kokkuvõttes saab märkida, et spetsiifilised ja üldised rahuloluhinnangud esinesid ootuspärastes seostes, mis on kooskõlas seisukohaga, et spetsiifilisemad hinnangud on sisendiks üldisemate hinnangute kujunemisele. Samuti osutasid saadud tulemused, et doktorantide õppega seostuvad väärtused või normid võiksid olla olulised tegurid õpingutega rahulolu kujunemisel.

Valdkondlikud erinevused doktorantide juhendamisega seotud rahulolus

Juhendaja erinevatele kompetentsus- ja tegevusvaldkondadele antud rahuloluhinnanguid ning doktoriõpingutega seotud vajaduste ja puuduste kirjeldusi analüüsiti võrreldes kahe eriala doktorante.

Üldisemad rahulolu-hinnangud	Juhendaja eri kompetentsus – ja tegevusvaldkondadele antud rahulolu- ja olulisuse hinnangute keskmised vahed					
	1. Teadmised valdkonnast	2. Uuringuga seotud asjatundlikkus	3. Oma-vaheline suhtlemine	4. Protsessi juhtimine	5. Õpetamine	6. Tugi akad. kogukonda sulandumisel
Rahulolu põhijuhendajaga	.82(72)	.74(71)	.82 (70)	.73 (63)	.80 (65)	.73 (67)
Üldine rahulolu doktoriõppega	.46 (78)	.34 (77)	.42 (78)	.33 (68)	.4 (71)	.43 (73)

Erinevatele valdkondadele antud hinnangute kaupa läbiviidud t-testid osutasid, et üldiselt kaldusid LT valdkonna doktorandid andma positiivsemaid hinnanguid. Oluline erinevus ilmnis siiski kahel juhtumil. LT valdkonna doktorandid hindasid oluliselt kõrgemalt oma juhendajat kui (1) doktoritöö

valdkonnas head asjatundjat ning (2) tema abi akadeemilisse kultuuri ja kogukonda sulandumisel (nt hinnati siinkohal kuivõrd ollakse rahul juhendaja poolt uuringuks erinevate ressursside võimaldamisega, vajalike suhete vahendamisega).

Tabel 11. *T-testi tulemused. Juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkondadele antud rahuloluhinnangute erinevused HT ja LT doktorantide rühmade vahel.*

Juhendaja kompetentsuse valdkonnad	Doktoriõppe valdkond										t	df	p	F	p
	Haridus					Loodusteadused									
	M	SD	Min	Max	N	M	SD	Min	Max	N					
<i>Hinnangud rahulolule</i>															
1. Juhendaja teadmised	3,53	1,01	1	5	50	4,06	0,83	1,16	5	29	-2,38	77	<0,05	1,46	n.s.
6. Tugi akad. kogukonda sulandumisel	3,44	0,99	1	5	48	3,95	0,73	2,57	5	28	-2,38	74	<0,05	1,82	n.s.

Vabavastuselistele küsimustele antud vastuste osas on tabelis 12 esitatud juhendamise vajadusi, puudusi ja juhendajaga rahulolu allikaid täiendavalt kirjeldanud doktorantide arv ja vastanute osakaal uuritavatest. Tabelist nähtub, et mõlemast doktoriõppe valdkonnast osalenutest väljendas täiendavalt enim doktorante avatud vastustes juhendamise seotud rahulolu aspekte. Juhendamise puudusi ja vajadusi märkis ligikaudu 60% hariduse ja 50% loodusteaduse valdkonna vastanutest.

Tabel 12. *Juhendamise seotud vajadusi, puudusi ja rahulolu täpsustanud doktorantide arv ja vastanute osakaal uuritavatest.*

Juhendamise aspekt	HT	LT	Kokku
Juhendamise seotud vajadused	30 (57%)	17 (50%)	47 (53%)
Juhendamisel kogetud puudused	32 (60%)	18 (53%)	50 (57%)
Juhendaja juures hinnatavad omadused	41 (77%)	23 (68%)	64 (73%)

Tabelis 13 tuuakse välja, milliste aspektide osas märkisid doktorandid juhendamise vajadusi ja puudusi. Iga kategooria puhul on esitatud selle väljendumise sagedus ning osakaal kõigist esitatud kirjeldustest. Vajaduste osas uurimistöe etappide lõikes toodi mõlemas uuritavate rühmas enam välja metodoloogia ja metoodika valiku ja rakendamise teema. LT valdkonna doktorandid märkisid teise vajadusena sagedamini doktoritöö koostamist ja tulemuste avaldamist. HT valdkonna doktorandid märkisid lisaks metoodika alasele vajadusele, et vajavad rohkem juhendamist ka uuringu teema ja käsitusala valimisel, doktoriõpingute protsessi juhtimisel ja doktoritöö koostamisel ning tulemuste avaldamisel. Täpsustades juhendamise puudujääke, toodi enam HT valdkonna doktorantide poolt välja doktoriõpingute protsessi juhtimist, uuringu teema ja käsitusala valimist ning juhendaja emotsionaalset toetust ja omavahelist suhtlemist. Protsessi juhtimine, emotsionaalne toetus ja suhtlemine oli puudusena märgitud ka LT doktorantide poolt. Lisaks töid viimased välja ka puudusi metoodika valiku ja rakendamise osas.

Võrreldes juhendamise vajadusi ja puudusi kokkuvõtlikult HT ja LT valdkonna doktorantide vahel ilmnas suurim erinevus kahe rühma vahel *teadustöö teema ja uuringu käsitusala valimise osas.*

Sellekohase juhendamise vajaduse osas ilmnes marginaalne erinevus ($X^2(1, N=47)=2,86, p<0,1$) ning puudusena esiletoomisel ka oluline erinevus ($X^2(1, N=50)=6,17, p<0,05$).

Tabel 13. *Juhendamise vajadusi (N=47) ja puudusi (N=50) väljendavate teemade sagedus ning osakaal esitatud kirjeldustest.*

Vastuste kategooriad	Milliste uurimistöö etappide osas oleksid vajanud või vajad suuremat juhendamist?			Mis on need punktid juhendamisel, millest tunded kõige rohkem puudust?		
	HT	LT	Kokku	HT	LT	Kokku
	N=30	N=17	N=47	N=32	N=18	N=50
Teadustöö teema, uuringu käsitusala valimine	8 (27%)	1 (6%)	9 (19%)	9 (28%)	-	9 (18%)
Metodoloogia ja metoodika valik ning rakendamine	16 (53%)	10 (59%)	26 (55%)	1 (3%)	5 (30%)	6 (12%)
Doktoritöö koostamine, tulemuste avaldamine	6 (20%)	5 (30%)	11 (23%)	1 (3%)	-	1 (2%)
Doktoriõpingute protsessi juhtimine sh tehniline administreerimine	7 (23%)	3 (18%)	10 (21%)	15 (47%)	5 (30%)	20 (40%)
Juhendaja huvi, toetus ja motiveerimine ning hea omavaheline suhtlemine	1 (3%)	1 (6%)	2 (4%)	8 (25%)	5 (30%)	13 (26%)
Suhtlemine akadeemilises kogukonnas	3 (10%)	1 (6%)	4 (9%)	3 (9%)	1 (6%)	4 (8%)
Muu	-	-	-	-	2 (11%)	2 (4%)

Nii vajaduste kui ka puuduste väljatoojad olid enamasti hariduse valdkonna esimese või teise aasta doktorandid (tabel 14). Samas juhendaja puhul hinnatavaid tunnuseid töid sagedamini esile mõlema valdkonna vanemate kursuste doktorandid. Loodusteaduse valdkonna doktorantide hulgas märkis üks kolmanda aasta doktorant, et ta oleks vajanud suuremat juhendamist hüpoteeside püstitamise juures.

Selline esiletoodud vajaduste ja puuduste jaotus võib olla tähendust omav, arvestades, et õpingute alguses on üks esimesi doktorandi ülesandeid oma uurimistöö probleemi ja täpsemate küsimuste määratlemine ning uuringu kavandamine. Seega võiks sellised teemad olla noorematel kursustel aktuaalsemad ent siinkohal ei ole selge, miks võiks ilmnedä valdkondlik erinevus.

Ülal on ka oletatud, et uurimistööga alustamine ja selle tempo tundub olevat HT valdkonna doktorantide hulgas mõnevõrra aeglasem võrreldes LT valdkonnast uuringus osalenutega. Võttes arvesse ka siin täheldatut on võib-olla tegemist temaatikaga, millele HT valdkonna esimeste kursuste doktorantide puhul oleks soovitatav täiendavat tähelepanu pöörata.

Tabel 14. *Teadustöö teema ja uuringu käsitusala väljatoomise sagedus juhendamise vajaduse, puuduse ja rahulolu allikana õpinguaastate lõikes.*

Õpinguaasta	Juhendamise vajadus		Juhendamise puudus		Juhendamisega rahulolu	
	HT	LT	HT	LT	HT	LT
1. - 2.	5	-	6	-	2	1
3. - 4.	1	-	2	1	7	5
Identifitseerimata	2	-	1	-	-	-

Tabelis 15 tuuakse välja juhendajate tunnused, mida doktorandid nende juures hindavad ning mis võiks seostuda juhendamisega rahuloluga. Iga kategooria puhul on esitatud selle väljendumise sagedus ning osakaal kõigist esitatud kirjeldustest. Mõlema rühma doktorandid tõid enam välja rahulolu emotsionaalse toetuse ja omavahelise suhtlemise, doktoriõppe protsessi juhtimise ning teadustöö teema ja käsitlusala valdamise. Protsessi juhtimine ja emotsionaalne toetus olid seega mõlemas rühmas nii juhendamise puuduste kui ka rahulolu allikad. See tulemus võiks viidata juhendamise aspektide rahulolu/rahulolematuse varieeruvusele mõlemas rühmas ja on kooskõlas tulemustega, mis saadi juhendajaga suhtlemisele antud rahuloluhinnangute puhul. Juhendaja uuringu teema ja käsitlusala valdamise rahulolu/rahulolematuse osas esines suurem varieeruvus hariduse valdkonna doktorantide hulgas. Lisaks saab välja tuua (tabel 15), et juhendaja puhul hinnatavaid omadusi toodi enam esile kolmanda ja neljanda õpinguaasta doktorantide hulgas, samas kui puudusi kajastati sagedamini esimese ja teise õpinguaasta doktorantide poolt. Ilmselt on vanemate kursuste doktorandid õppinud oma juhendajat enam tundma ning leidnud juhendajaga vastastikku sobivamaid viise koostööks ning suurem kogemus aitab ehk ka hõlpsamini määratleda enda jaoks olulisi juhendaja tunnuseid.

Tabel 15. *Juhendamisega rahulolu (N=64) väljendavate teemade sagedus ning osakaal kõigist esitatud rahulolu kirjeldustest.*

Vastuste kategooriad	Mis on need kõige olulisemad asjad, mida Sa enda juhendamise juures hindad?		
	HT N=41	LT N=23	Kokku N=64
Teadustöö teema, uuringu käsitlusala valdamine	9 (22%)	6 (26%)	15 (23%)
Metodoloogia ja metoodika alased nõuanded	1 (2%)	-	1 (2%)
Dokoritöö koostamine, tulemuste avaldamine	2 (5%)	2 (9%)	4 (6%)
Doktoriõpingute protsessi juhtimine sh tehniline administreerimine	17 (41%)	8 (35%)	25 (39%)
Juhendaja huvi, toetus ja motiveerimine ning hea omavaheline suhtlemine	22 (54%)	13 (57%)	35 (55%)
Suhtlemine akadeemilises kogukonnas	1 (2%)	1 (4%)	2 (3%)

Kokkuvõttes saab öelda, et kasutatud instrumentide põhjal oli võimalik esile tuua mõningaid erinevusi eri valdkondadest osalenud doktorantide juhendamisega seotud rahuloluhinnangute ja doktoriõppega seotud puudujääkide kirjelduste osas. Kuigi need erinevused võivad luua mulje, et HT valdkonna doktoriõppes on puudujääke, tuleks siiski arvestada rahuloluhinnangute kujunemise seotust mitmete erinevate teguritega, mis hõlmavad nii keskkonna omadusi kui ka mitmeid individuaalseid eripärasid (nt käesolevas osas otsiti seoseid rahuloluhinnangute ja indiviidi valdkonnaspetsiifiliste normide vahel). Seega saadud tulemuste põhjal ei saa veel otseselt eeldada, et HT valdkonna doktoriõppes oleks käsitletud küsimustes probleeme. Siinkohal toodud osutused kahe valdkonna doktorantide hinnangute ja kirjelduste erinevustele võiks suunata juhendajate ja õppetöö korraldajate tähelepanu neis küsimustes olukorra täpsemale selgitamisele.

4.1.3. Kokkuvõtte

Doktoriõppes edasijõudmise kirjeldamisel kasutatud tunnuste alusel eristusid doktorandid omavahel ning õpinguaastate kaupa. Täheldati ka õpingute valdkonnast lähtuvaid erinevusi. Seega osutusid kasutatud tunnused ja nende mõõtmise viis üldiselt funktsionaalseks. Samas ilmnes ka mitmeid probleeme, mis vajavad edasist lahendamist. Nii on edasiselt publikatsioonide kohta kogutava teabe puhul vaja eraldi selgitada, millised neist on doktoritööga seostatavad ja millised on antud doktoritööle kehtivad publitseerimise nõuded. Doktoritöös edasijõudmise kirjeldamisel uurimistöö etappide alusel on ilmselt vaja täpsustada nii pakutavat etappide loendit kui ka koguda täiendavaid andmeid töö iseloomu ja ülesehituse kohta. Ainepunktidele tuginev õppes edasijõudmise kirjeldus on ilmselt kõige universaalsem, kuid osutab ainult rahuldaval tasemel edasijõudmisele (kursustel saadud hindeid ei olnud otstarbekas arvestada, sest need iseloomustavad ainult osa õpingutest, hindelisi kursusi võib õppekavas olla ka vähe võrreldes arvestusega lõppevate kursustega). Ükski siin kasutatud tunnustest ei võimalda esile tuua teistest kvaliteetsemate tulemustega õppijaid ning võrrelda nende ja nendega seotud keskkonna omadusi vähem kvaliteetseid tulemusi saavutanud doktorantidega. Doktoriõppe tulemuslikkusega seotud tegurite selgitamise seisukohalt on tegemist olulise probleemiga.

Doktorantide rahulolu hindamisel leiti, et enamuses näitasid doktorandid üles suurt rahulolu nii doktoriõppega üldiselt kui ka oma juhendajatega. Spetsiifilisemate rahuloluhinnangute ja nende objektidele vastavate olulisuse hinnangute kogumisel kasutatud küsimustikule antud vastuste analüüs osutas, et

- juhendaja kompetentsus- ja tegevusvaldkondade komponentide kaupa vastajad eristusid, sisereliaabluse näitajad on head, elementide valiku osas saaks kindlasti küsimustikku arendada (mõningaid elemente eemaldada või asendada);
- eri valdkondade skooride vahel esinesid pigem tugevad korrelatsioonid rahulolule ning mõõdukamad olulisusele antud hinnangute puhul, rahuloluhinnangute puhul esinesid tugevad korrelatsioonid juhendajale antud üldise hinnanguga;
- oletus indiviidi väärtuste kohasusest spetsiifiliste ja üldisemate rahuloluhinnangute seose mõistmisel leidis toetust tulemuste näol, mis viitavad, et üldiselt spetsiifilisemas küsimuses rahuloluhinnangute väiksem erinevus olulisuse kohta antud ja enamasti kõrgema väärtusega hinnangutele seostub suurema üldise rahuloluga nii oma juhendaja kui kogu doktoriõppega (see võiks viidata ka rahuloluhinnangute pigem keerukamale ja erinevate psühholoogiliste teguritega vahendatud seosele keskkonnaga);
- juba varasemates uuringutes kirjeldatud oletust, et spetsiifilisemad rahulolu/rahulolematuse kogemused pakuvad "aste-astmelt" sisendit üldisematele hinnangutele, toetasid tulemused, mis näitavad spetsiifilisemate hinnangute tugevamat seost üldise hinnanguga samas küsimuses (rahulolu juhendajaga), kuid nõrgemaid, ent ikka samasuunalisi seoseid veel üldisema hinnanguga (rahuolu kogu doktoriõppega).

Spetsiifiliste, juhendajale ja õppetööle antud hinnangute osas leiti ka mõningaid õppe valdkondade vahelisi erinevusi: HT valdkonna doktorandid hindasid üldiselt mõnevõrra madalamalt oma juhendajate kompetentsust oma doktoritöö valdkonnas, samuti hindasid nad madalamalt juhendaja poolset toetust sulandumisel akadeemilisse kultuuri ja kogukonda ning nende puhul ilmnes sagedamini õppes kogetud raskusena oma uurimisteema ja -probleemi määratlemine). Arvestades seda, et rahuloluhinnangute kujunemisega seostuvad mitmed tegurid lisaks keskkonna omadustele, siis ei peaks nende tulemuste alusel eeldama koheselt mingisuguse puudujäägi esinemist. Siiski oleks doktoriõpet korraldavates üksustes põhjendatud nendes küsimuste täiendava info otsimine ja vastavate teemade üle arutlemine. Kirjeldatud erinevused võivad seostuda nt nii doktorantide eripäradega, aga ka nt erinevustega neile õppetöös suuantud ootustes ja kasutatavates juhendamise strateegiatel.

4.2. Doktorioõppega rahulolu seosed doktorioõppes edasijõudmise, indiviidi õpingutespetsiifiliste kohastumuste ja indiviidi poolt kogetud õpikeskkonna omadustega

4.2.1. Rahulolu doktorioõppega ja õpingutes edasijõudmine

Seoseid doktorioõppes edasijõudmise ja rahulolu vahel selgitati, võttes edasijõudmise osas aluseks doktorantide poolt keskmiselt semestri kohta kogutud EAP-de hulga. Analüüsi kaasati ainult 2.-4. aasta doktorandid. Rahulolu osas vaadeldi üldist rahulolu doktorioõppega, rahulolu oma juhendajaga ning rahulolu juhendaja erinevate kompetentsus- ja tegevusvaldkondadega.

Üldine rahulolu doktorioõppega ja doktorioõppes edasijõudmine

Hii-ruut test osutas, et sagedamini, võrreldes teiste uuritud doktorantidega, kasutasid maksimaalset rahuloluhinnangut keskmiselt semestris kogutavate EAP-de osas 2. tertsili kuuluvad doktorandid ($X^2(1, N=56)=5,65, p<0,05$, Yates'i korrektsioon: $X^2(1, N=56)=4,1, p<0,05$). Sellist tulemust on keeruline tõlgendada. See ilmestada asjaolu, et teatud valdkonnas käitumise tulemuslikkuse ja rahulolu seos on keerukam nähtus, kus nt rahulolu kasv võib seostuda käitumise tulemuslikkuse kasvuga piiratud ulatuses.

Rahulolu juhendajaga ja doktorioõppes edasijõudmine

Juhendajale antud rahuloluhinnangute osas ilmnes, et mõnevõrra sagedamini, võrreldes teiste doktorantidega, andsid kõrgemaid hinnanguid (>6) doktorandid, kel oli EAP-sid üle uuritud rühma mediaanväärtuse ($X^2(1, N=47)=4,26, p<0,05$, Yates'i korrektsioon: $X^2(1, N=47)=2,91, p<0,1$). Antud juhul ei võimaldanud vastuste jaotus täheldada keskmise edasijõudmisega doktorantide rühma, kes oleks avaldanud suuremat rahulolu. Pigem tundub, et leitud marginaalse olulisusega tulemus viitab sellele, et suurem rahulolu oma juhendajaga on iseloomulik kiiremini edasijõudvatele doktorantidele.

Rahulolu juhendaja kuue kompetentsus- ja tegevusvaldkonnaga ja doktorioõppes edasijõudmine

Viimasena uuriti doktorioõppes edasijõudmise seoseid juhendajale tema kuues kompetentsus- ja tegevusvaldkonnas antud rahuloluhinnangutega. Selleks jaotati edasijõudmist ja rahulolu esindavad muutujad kvartiilideks ja testiti nende võimalikke seoseid Hii-ruut testi abil.

Juhendaja *õpetamisoskusega* rahulolu osas selgus, et doktorantide puhul, kelle tulemused jäid uuritud rühma foonil alla mediaanväärtuse, esines oluliselt sagedamini isikuid, kelle rahuloluhinnangute skoor jäi esimesse kvartiili ($X^2(1, N=49) =4,75, p<0,05$, Yates'i korrektsioon: $X^2(1, N=49)=3,94, p<0,05$). Doktorandid, kelle puhul rahulolu skoor juhendaja uurimistööalase *asjatundlikkuse* vallas jäi alla mediaanväärtuse, kuulusid mõnevõrra sagedamini akadeemiliste tulemuste osas esimesse kvartiili ($X^2(1, N=50)=5,35, p<0,05$, Yates'i korrektsioon: $X^2(1, N=50)=3,43, p<0,1$). Olulist erinevust tulemuste alusel siiski eeldada ei saa. Samamoodi ilmnemid marginaalse olulisusega tulemused, kui analüüsiti doktorioõppes edasijõudmise seoseid juhendajale antud rahuloluhinnangutega *akadeemilisse kultuuri ja kogukonda sulandumisel pakutava toetuse* ning *protsessi juhtimise* valdkondades. Neist esimese puhul oli alla mediaanväärtuse rahuloluhinnangutega doktorantide hulgas mõnevõrra sagedamini isikuid, kelle semestri keskmine EAP-de hulk jäi samuti alla mediaanväärtuse ($X^2(1, N=48)=4,09, p<0,05$, Yates'i korrektsioon: $X^2(1, N=48)=3,01, p<0,1$). *Protsessi juhtimise* kohta esimesse kvartiili jäänud tasemel rahuloluhinnanguid andnud doktorantide hulgas oli enam neid, kelle edasijõudmine doktorioõppes jäi alla selle muutuja mediaanväärtust ($X^2(1, N=49) =4,75, p<0,05$, Yates'i korrektsioon: $X^2(1, N=48)= 3,44, p<0,1$). Isegi marginaalset erinevust,

mis osutaks vastavusele erinevustes doktoriõppes edasijõudmise ja rahulolu vahel, ei täheldatud juhendaja teadmiste ning juhendajaga suhete iseloomule antud hinnangute puhul.

Seega ilmnes oluline rahuloluhinnangute varieeruvusele vastav erinevus edasijõudmises ühel korral, marginaalseid tulemusi saadi veel kolme juhendaja tegevusvaldkonnaga rahulolu kohta antud hinnangute puhul. Kõigil neil juhtudel oli jälgitav ootuspärane vastavus rahulolu ja edasijõudmise tasemete vahel – negatiivsemate hinnangute puhul ilmnes sagedamini nõrgem edasijõudmine.

Lähtudes oletusest, et edukas juhendamine on kompleksne tegevus, kus korraga on oluline tõhus tegevus mitmes olulises valdkonnas, uuriti ka seda, kuid võrd nende juhendaja tegevusvaldkondade hulka, millega doktorant rahul on, võiks seostuda õppes edasijõudmisega. Võimaliku seose selgitamiseks loodi uus doktorandi rahulolu iseloomustav muutuja, mille saamiseks liideti kokku need korrad, mil doktorant oli juhendamise valdkonna kohta saanud esimesse kvartiili kuuluva skoori. Uue muutuja skoor varieerus nullist viieni. Seega ei olnud ükski doktorant andnud kõigi kuue valdkonna puhul ebatavaliselt madalaid hinnanguid. Leitud skooride alusel jaotati doktorandid kaheks: mitmekülgsemalt rahulolevaks liigitati doktorandid, kes olid madalamaid hinnanguid andnud mitte sagedamini kui ühel korral, ning vastavad juhtumid kodeeriti väärtusega üks. Vähem mitmekülgsemalt rahulolevaks liigitati doktorandid, kes olid enam rahulolematud rohkem kui ühes valdkonnas, ning vastavad juhtumid kodeeriti väärtusega null. Doktoriõppes edasijõudmist kirjeldati taas lähtudes semestri kohta kogutud EAP-de hulgast. Käesoleva analüüsi jaoks kodeeriti doktorantide individuaalsed skoorid, lähtudes muutuja mediaanväärtusest parema ja nõrgema edasijõudmisega juhtumiteks.

Hii-ruut test näitas, et parema edasijõudmisega doktorantide hulgas on võrreldes nõrgema edasijõudmisega doktorantidega oluliselt sagedamini neid, kes on oma juhendaja tegevusega mitmekesisemalt rahul ($X^2(1, N=41)=4,21, p<0,01$). Saadud tulemus on kooskõlas oletusega, et doktoriõppes edasijõudmine seostub õpingutega mitmekesisema rahuloluga. Kuigi see tulemus on varem eeldatuga kooskõlas, tuleb siiski arvestada, et EAP-dena kirjeldatud edasijõudmine ei kajasta ainuüksi juhendajaga koostööd. Näiteks hõlmavad doktoriõppe õppekavad 60 EAP ulatuses kursusi, mida viivad läbi erinevad õppejõud. Seega peaks nii saadud tulemusse kui võimalikesse järeldustesse suhtuma ettevaatlikult, sest praegusel juhul ei ole päris selge, millises ulatuses edasijõudmist iseloomustav skoor kirjeldab juhendajaga tehtud tööd.

4.2.2. Doktoriõppega rahulolu, õpingute spetsiifilised kohastumused ning hinnangud õpikeskkonnale

Doktoriõppega rahulolu seosed mitmete doktorante ja nende poolt kogetavat keskkonda iseloomustavate tunnustega võeti käesolevas uuringus vaatluse alla, sest varasemad uuringud näitavad, et indiviidi rahulolu seostub nii tema individuaalsete eripäradega, mis võivad soodustada või takistada rahulolu kogemist, kui ka nende situatsioonide omadustega, milles isik viibib (milliseid tunnuseid ja millisel viisil ta teatud olukordades kogeb). Seega võiks inimeste poolt väljendatud rahuloluhinnangute adekvaatsemaks tõlgendamiseks olla oluline, et suudetakse hinnata teisi tegureid, mis lisaks hinnangute objektile rahulolutunde kujunemist mõjutavad.

Esiolgu tulemustena oleme selles osas esitanud kolme analüüsi tulemused. Esimene neist analüüsides käsitleb õppetööspetsiifiliste kohastumuste kui isikute individuaalselt varieeruvate psüühiliste omaduste seost doktoriõppega rahuloluga. Teises analüüsis on vaatluse all rahulolu seosed hinnangutega doktoritööks vajalike vahendite olemasolule (doktorantide poolne keskkonna tõlgendus) ning kolmandas selgitati doktoriõppele antud rahuloluhinnangu seost indiviidi õppetööga seotud eelistuse ja tema poolt kogetud õpikeskkonna omaduse kooskõlaga.

Tabel 16. KSA tulemused: õpingute spetsiifilised kohastumused ja rahulolu doktoriõppega (N=77). Esitatud on analüüsis ilmnenud olulised tüübid.

Mustri nr	1. Üldine rahulolu doktoriõppega	2. Enesetõhusus	3. Motivatsioon ebakindlus olulistes olukordades	4. Eneseaustus: Kollektiivis üksi ja vähetähtis	5. Koostegevuse nauditavus: Esinemine on ebamugav	6. Meelekindlus: Tähtajast kinnipidamiseks suudan keskenduda	Ilmnenud ja oodatud esinemis-sagedus ning p-väärtus
1.	+	+	-	-	-	+	16 5.69 p<.001*
2.	+	-	+	-	+	+	4 1.05 p<.05
3.	+	-	-	+	-	-	2 .29 p<.05
4.	-	-	-	+	-	-	3 .58 p<.05
5.	-	+	+	+	-	-	2 .12 p<.01
6.	-	+	-	+	+	-	2 .31 p<.05

Mustri p-väärtus on oluline (p<0,05) Bonferroni teisenduse korral.

Selleks, et uurida õpingutespetsiifiliste kohastumuste võimalikke seoseid rahuloluga doktoriõppes, viidi läbi KSA, kaasates doktoriõppega üldise rahulolu kõrval tunnustena õpingutega seotud enesetõhususe, motivatsiooni, eneseaustuse, koostegevuse eelistatuse ja meelekindluse tunnused. Kahte lisatud tunnustest (enesetõhusus ja meelekindlus) oli uuritud, esitades vastajatele väite, mille toetamine kinnitas positiivse kohastumuse esinemist (nt suuremat enesetõhusust). Kolme tunnust (eneseaustus, motivatsioon, koostegevuse eelistamine) uuriti väidetega, mille tagasilükkamine pidi osutama positiivse kohastumise esinemist (nt suurema eneseaustuse kogemist).

Kokku analüüsiti 64 võimalikku tunnuste mustrit, millest kuus esinesid tulemustes oluliste tüüpidenä (tabel 16). Mitmete mustritele vastavaid juhtumeid ei esinenud – ilmselt võis siin tegemist olla osaliselt mustritega, mille tunnuste kombinatsioon oli vastukäiv ja seega vähetõenäoline.

Eeldasime, et suurema enesetõhususe, eneseaustuse ja motivatsiooni tasemega ning enam koostegevust nautivad ja meelekindlad doktorandid võiksid olla õppes osaledes ka sagedamini rahulolevad. Sellist tunnuste kombinatsiooni kajastab tabelis 16 toodud muster nr 1, mis osutus ka tüübiks ja hõlmab 21% analüüsis kaasatud juhtumitest. Seega võiks oletada, et käesoleval juhul osutusid väljapakutud õpingutega seotud kohastumused üheskoos doktoriõppes rahulolu kogemise suhtes asjakohasteks tunnusteks. Saadud tulemus on kooskõlas seisukohaga, et doktoriõppele antavaid

rahuloluhinnanguid tuleks mõista – ja vastavalt uurida, inimese individuaalselt varieeruvate psüühiliste omaduste kontekstis.

Samas tabelis toodud teised tüübid näitavad, et doktoriõpingutega suuremat rahulolu võivad üles näidata ka teistsuguste kohastumuste muustritega doktorandid, kuigi neid juhtumeid on esinenud harvem. Seega ei tohiks siinkohal järeldada, et just valitud kohastumused ja ainuüksi teatud kombinatsioonis peaks looma paremad eeldused rahulolu kogemiseks. Näiteks ilmses analüüsis neli juhtumit, kus kogeti koostegevust ebamugavana ja oli madal õpingutega seotud enesetõhusus, kuid samas oldi doktoriõppega pigem rahul (tabel 16, muster nr 2).

Teises analüüsis selgitati *doktoriõppega rahulolu võimalikke seoseid doktorantide hinnangutega nende poolt kogetud õpikeskkonna omadustega*. Käesoleval juhul kasutati andmeid, mis saadi paludes doktorantidel hinnata, kui võrd on neile kättesaadavad või olemas erinevad doktoritööks vajalikud ressursid (nt töötamise koht, seadmed, rahastamine). Kuigi selliste adekvaatsete hinnangute andmine võib tunduda väga hõlbus, on tegemist ülesandega, kus vastus võiks sõltuda näiteks doktorandi arusaamadest selle kohta, milliseid vahendeid ja kui suurel hulgal tema doktoritöö eeldab ning millisel juhul peaks kasutada olevatest vahenditest piisama. Doktorandi hinnangut võiksid mõjutada ka võrdlusvõimalused – nt millist infot tal on oma valdkonnas teadustöö tegemisel kasutatavate ressursside kohta, milliseid võimalusi tema teada omavad kaasdoktorandid. Seega võiks arvata, et antud ülesande vastused võivad tugineda doktorandi üsna eripalgelistele teadmistele ja kogemustele ning eeldatavalt kajastavad nad ka vastaja teisi karakteristikuid (enesetõhusus, optimism vms), mille panus hinnangu kujunemisel võiks olla ka afektiivset laadi (oletuslikult võiks nt pessimistlik isik ka ratsionaalselt võttes küllaldase ressursi puhul avaldada kahtlust, kas see ikka on piisav, keskenduda asjaoludele, mille tõttu võib antud vahendi kasutamine muutuda võimatuks vms).

Tabelis 17 on esitatud Hii-ruut testide tulemused, mille abil selgitati, kas erinevused teatud ressursi olemasolule antud hinnangutes võiksid vastata erinevustele doktoriõppega rahulolus.

Tabel 17. Hii-ruut testide tulemused: hinnangud doktoritöö tegemiseks vajalike vahendite olemasolule ja üldine rahulolu doktoriõppega.

Hinnangud doktoritööks vajalike ressursside olemasolule	Üldine rahulolu doktoriõppega (Hii-ruut testi tulemused)
1. Tööks sobiva koha olemasolu	$X^2(1, N=87)=12,98, p<0,001$
2. Juurdepääs vajalikele seadmetele	$X^2(1, N=88)=9,14, p<0,01$
3. Uurimistegevuseks vajaliku tehnilise toe olemasolu	$X^2(1, N=88)=6,4, p<0,05$
4. Arvuti ja vajaliku tarkvara olemasolu	n,s,
5. Uuringuks vajaliku raha olemasolu	$X^2(1, N=88)=13,54, p<0,001$
6. Vajaliku kirjanduse olemasolu raamatukogus	n,s,
7. Pigem olemasolevaks hinnatud ressursside hulk	$X^2(1, N=86)=4,28, p<0,05$

Neljal juhul kuuest leiti ootuspärane seos doktoritööks vajalike vahendite olemasolu kohta antud hinnangute ja doktoriõppega rahulolu vahel – suurem enesekindlus vajalike vahendite kasutatavuse suhtes vastas sagedamini ka kõrgemale rahulolutasemele.

Ka siinkohal selgitati, kas sagedamini kogetav vajalike vahendite olemasolu võiks seostuda suurema rahuloluga. Hii-ruut testi tulemused osutasid, et nende doktorantide hulgas, kelle hinnangul oli suurem arv erinevaid vahendeid neil olemas või kättesaadavad, oli ka sagedamini doktoriõppega enam rahulolevaid inimesi ($X^2(1, N=86)=4,28, p<0,05$). Seega toetavad läbiviidud analüüsi tulemused seisukohta, et doktorantide õpingutega rahulolu tõlgendamisel tuleks pöörata tähelepanu sellele, kuidas nad õpingutega seotud keskkonna omadusi tajuvad.

Kolmanda analüüsiga käsitleti õpingutespetsiifiliste kohastumuste ja kogetud õpikeskkonna omaduste kooskõla seost doktoriõppega rahuloluga. Selle kohta näite toomiseks viidi läbi KSA, milles kaasati muutujatena hinnang koostegevuse nauditavusele, hinnang õpet korraldava üksuse poolt doktorantide vahelise suhtlemise soodustamisele ja hinnang üldisele rahulolule doktoriõppega (tabel 18). Eelnevalt läbiviidud Hii-ruut test osutas, et need doktorandid, kes on andnud kõrgema hinnangu õpet korraldavas üksuses doktorantide vahelise suhtlemise soodustamisele on ka sagedamini doktoriõppega enam rahul ($X^2(1, N=87)=15,12, p<0,001$). KSA abil samade muutujate analüüs õpingute kontekstis koostegevuse nauditavusega osutas, et tüübina ilmnes muster, milles esines koos kõrgem rahulolu doktoriõppega, kõrgem hinnang suhtlemise soodustamisele õpet korraldavas üksuses ning koostegevuse ja esinemise ebamugavuse otsene eitamine.

Tabel 18. KSA tulemused: üldine doktoriõppega rahulolu, hinnang doktorantide suhtlemise soodustamisele õpet korraldavas üksuses ja õppetöös koostegevuse nauditavus (N=79). Iga mustri kohta on esitatud ilmnenu ja oodatud esinemissagedus ning p-väärtus.

Üldine rahulolu doktoriõppega	Hinnang suhtlemise soodustamisele	Koostegevus ja esinemine õppetöös on ebamugavad (kasutatud vastusevariandid)			
		Ei nõustu	Pigem ei nõustu	Pigem nõustun	Nõustun
Madalam rahulolu	Madalam	4	8	7	3
		5.29	4.65	4.86	1.90
	Kõrgem	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
		3	3	2	0
Kõrgem rahulolu	Madalam	4.21	3.70	3.87	1.51
		n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	Kõrgem	5	8	6	3
		8.64	7.60	7.95	3.11
Kõrgem	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	
	13	3	8	3	
	Kõrgem	6.87	6.05	6.32	2.47
		p<.05	n.s.	n.s.	n.s.

Läbiviidud analüüs hõlmas samalaadseid tunnuseid, mida käsitleti kahes eelmises analüüsis: tegevusala spetsiifilist kohastumust ning subjektiivset hinnangut keskkonna teatud tunnusele. Eelmistes analüüsides osutati, et sellist laadi tunnused on seostatavad rahulolu kogemisega. Käesoleva analüüsi tulemused viitavad sellele lisaks, et rahuloluhinnangute tõlgendamisel võiks olla oluline arvestada selliste tunnuste koosmõju. Kooskõla eelistatud olukorra tunnuste ja vastavate tunnustega olukorra ilmnemise vahel tundub antud juhul ootuspäraselt esinevat koos kõrgema rahulolu tasemega.

4.2.3. Kokkuvõte

Läbiviidud analüüsid osutasid mitmetele võimalikele seostele erineva üldistustasemega rahuloluhinnangute ja EAP-dena kirjeldatud õpingutes edasijõudmise vahel. Oluline seos doktoriõppes edasijõudmisega leiti nii üldise õpingutega rahulolu kui ka juhendajaga rahulolu kohta antud hinnangute korral. Samas doktoriõppega üldise rahulolu analüüsimisel ilmnes selle kõrgem tase keskmise edukuse taseme puhul sagedamini kui madalama ja kõrgema edukusetaseme puhul kokku. Ootuspärane vastavus kõrgema rahulolu ja parema edasijõudmise vahel leiti spetsiifilisemate

rahuloluhinnangute analüüsimisel. Selline tunnuste jaotus iseloomustas juhendajale antud hinnanguid. Samuti leiti oluline rahulolutasemest lähtuv erinevus edasijõudmises ka juhendajale kui õpetajale antud hinnangute puhul ning tendents samasuguse erinevuse ilmumise suunas esines veel kolme juhendaja tegevusvaldkonna suhtes antud hinnangute korral. Oluliselt sagedamini esines paremat õpingutes edasijõudmist ka neil doktorantidel, kes avaldasid rahulolu suuremal arvul juhendaja erinevate kompetentsus- ja tegevusvaldkondadega. See tulemus on kooskõlas Scageri ja Sonneveldi (2008) oletusega, et edukam doktoriõppe läbimine eeldab juhendajalt samaaegset tulemuslikku tegevust nende poolt pakutud erinevates valdkondades. Samas eeldades, et rahulolu teatud keskkonna aspektiga (nt juhendaja käitumine) seostub ka mitmete teiste teguritega kui hinnangud objekti tegelikele omadustele, tuleks siiski jääda ettevaatlikuks sellise järelduse tegemisel – antud hinnangud ei kajasta otseselt juhendaja tegevust doktorandi juhendamisel. Samuti ei ole antud juhul eristatav see osa doktoriõppes edasijõudmist iseloomustavas muutujas, mis kirjeldab koostööd juhendajaga.

Ootuspäraselt toetasid esitatud analüüside tulemused seisukohta, et nii doktorandi kohastumused oma õpingute vallas kui ka see, millisenä doktorant kogeb oma õpingutega seotud tingimusi, on seostatav doktoriõppega rahulolu kujunemisega. Seega võiks doktoriõppes osalejate hulgas olla nt indiviide, kelle individuaalsed karakteristikud toetavad üldiselt suurema rahulolu kogemist. Samas toetab üldiselt paremat rahulolu õpingutega see, kui kogetakse, et vajalikud tingimused tööks on olemas. Viimane analüüs viitab sellele, et rahulolu võiks seostuda indiviidi poolt eelistatavate tingimuste ning nende tingimuste kogetud esindatusega teatud olukorras. See tulemus osutab ilmselt üsna endastmõistetavana tundvale asjaolule, et samad tingimused (nt teatud meetodite või võtete kasutamine õppetöös) võivad ühele inimesele meeldida ja teisele mitte.

Need esialgsed tulemused tunduvad kinnitavat seisukohta, et teatud valdkonnas rahulolu kohta andmete kogumisel on oluline seostada neid hinnanguid andnud isikute omadustega (nt erinevad asjakohased kohastumused, asjasse puutuvad väärtused ja mina-standardid) ning sellega, kuidas indiviidid tõlgendavad selle valdkonna või situatsiooni omadusi, millega seoses nad rahulolu või rahulolematust avaldavad. Sellistele seostele tähelepanu pööramine võiks suurendada rahulolu hinnangutest lähtuvate järelduste adekvaatsust: nt mõned inimesed võivad kalduda ka küllalt ebasoodsates tingimustes väljendama rahulolu, samas kui mõni teine inimene võib ka soodsas olukorras olla kriitiline. Samuti võiks inimeste rahulolu seostuda erinevate allikatega, mille tõttu subjektiivsete hinnangute kogumine õpikeskkonna erinevate aspektide kohta võiks aidata selgitada, milliste asjaoludega erinevate isikute üldisemad rahuloluhinnangud seostuvad. Näiteks viimase analüüsi tulemustes (tabel 18) eristusid tüübina 13 enam koostegevust eelistavat doktoranti, kes ühtaegu kogesid oma keskkonda suhtlemist soodustavana ning olid ka õpingutega rahulolevamad. Samas ei ilmnenu nt tüüpi koostegevust eelistavatest isikutest, kes oleksid rahulolematud suhtlemist vähem soodustavas keskkonnas. Võimalik, et inimesed, kelle rahulolule puudub sisend teatud laadi tingimuste osas, võivad seostada oma heaolu kogemise teist laadi tingimustega. Ülal rahulolu mõõtmisel kasutatud vahendite analüüsimisel osutati ka sellele, et teatud küsimuses rahulolu on seostatav üldisema rahulolu tasemega ka hinnatava asjaolu väärtustamise kontekstis – nt kui doktorant osaleb meelsasti suhtlemisele orienteeritud olukordades, siis ei peaks see veel tähendama, et suuremal määral suhtlemine kaaskollegidega oleks talle tingimata nii oluline, et mõjutaks tema üldist õpingute käigus kogetavat heaolu.

Saadud tulemused osutavad, et doktoriõppes osaleb üsna erinevate õpingute-spetsiifiliste kohastumustega inimesi, kelle ootused õppetööle ja juhendamisele võivad suuresti varieeruda. Doktorantide poolt kogetava heaolu suurendamiseks võiks olla nii kursuste läbiviimisel kui ka juhendamisel tähtis selgitada õppijate asjakohaseid eelistusi ja ootusi ning püüda nendega koostööd sellele vastavalt korraldada. Ka käesoleval juhul osutasime sellele, et rahulolu õpingutega võiks

seostuda doktorantidel arusaamaga sellest, millised on nende doktoritööga seotud vajadused. Seega võiks doktorantide rahulolu kujunemist toetada, suunates neid täpsemalt oma doktoritöö läbiviimist planeerima ja sellega seotud vajadusi hindama.

4.3 Doktorantide õpingute väline tegevus ja toimetulek, osalemine õpingutes ning õpingutega seotud ootused.

Järgnevalt tutvustatakse tulemusi, mis käsitlevad doktorantide toimetulekut ja tegevust väljaspool õpinguid ning õpingutes osalemist. Lisaks selgitatakse õpingute välise elusituatsiooni seoseid doktoriõppes edasijõudmise ja rahuloluga. Viimasena võetakse vaatluse alla ajendid, mis olid olulised doktorantidele õppima asumisel, ning doktorantide praegused karjääri-alased eelistused.

4.3.1. Doktorantide tegevus ja toimetulek väljaspool doktoriõpinguid

Doktorantide õpingute välise tegevuse ja toimetuleku kirjeldamiseks koguti andmeid nende vanuse, laste arvu, tööalase hõivatuse ning sissetulekute taseme kohta. HT valdkonna doktorantide hulgas levinud eripärade esiletoomiseks on siinkohal kõrvutatud nendelt saadud andmeid LT valdkonnast osalenud doktorantide omadega.

Vanus. 78% HT valdkonna doktorantidest (N=53) on vanemad kui 31 aastat, LT valdkonnast osalenud doktorantidest (N=34) on vanemad kui 31 aastat 7%.

Lapsed. HT valdkonna doktorantidest 70% on vähemalt üks laps. LT valdkonna doktorantidest on vähemalt üks laps 33% juhtudest.

Tööalane hõivatus. HT valdkonna doktorantidest töötab täiskohaga 75%, LT valdkonna doktorantidest töötab täiskohaga 21%.

Sissetulekute tase ühe pereliikme kohta. Käesolevas uuringus käsitleti sissetulekute taset, lähtudes pereliikme kohta ühes kuus saadavast netosissetulekust kroonides. Saadud andmed näitavad sissetulekute taseme suurt varieerumist mõlemas valdkonnas ja kõigi õpinguaastate puhul. Olulisi erinevusi sissetulekute tasemes ei täheldatud õpinguaastate vahelises ega doktoriõppe valdkondade vahelises võrdluses. Siiski ilmnes tendentsina, et uuritud LT valdkonna doktorantide hulgas esines kahte madalamat pere sissetulekute taset (kokku kuni 5999 krooni) harvem kui HT valdkonnas õppijate hulgas ($X^2 = 2,76$, $df=1$, $p < .1$)

Kokkuvõttes oli võimalik tõdeda, et HT valdkonna doktorandid on sagedamini lastega ja töölkäivad ning võrreldes LT valdkonnast osalenud doktorantidega ka küpsemas eas inimesed. Eeldatavalt on neil sagedamini õpingute kõrval teisi pühendumist ja aeganõudvaid kohustusi.

4.3.2. Doktoriõppe läbimise tempo ja õpingutes osalemise tempo seos tööalase hõivatusega

Kirjeldamaks doktoriõppe läbimise tempot selgitati, millistel aastatel on praegused kolmanda ja neljanda aasta doktorandid õppima asunud. Tabelis 19 toodud andmed osutavad, et HT valdkonnas on kolmanda aasta doktorantidest 44% ja neljanda aasta doktorantidest 64% õppinud kauem nominaalsest õppeajast juhul kui õpitakse täiskoormusega. LT valdkonnas on vastavad osakaalud 22% ja 13%. Seega tundub, et HT valdkonna doktorantidele on pigem omane läbida õpinguid pikema ajaga.

Analüüsidest nende õpinguaastate doktorantide tööalast hõivatust selgus, et vastavalt üle kolme ja nelja aasta õppivate doktorantide hulgas on oluliselt sagedamini täiskohaga töötavaid isikuid võrreldes täiskoormusele ettenähtud tempoga edasi liikunud doktorantidega ($X^2(1, N=40)=8,29, p<0,01$). See tulemus viitab, et õpinguteväline hõivatus võiks seostuda õpingute kestuse pikenedamisega.

Käesoleva uuringu valimis esines eksternina ja osakoormusega õppijaid ainult HT valdkonna doktorantide hulgas (21% õppijatest) – mõlemad eksternina õppijad ning seitse üheksast osakoormusega õppijast töötasid täiskohaga.

Tabel 19. Kolmanda ja neljanda aasta doktorantide immatrikuleerimise aastad.

Õpinguaasta	Immatrikuleerimise aasta	Doktoriõppe valdkond		Doktorandid kokku
		HT	LT	
3. aasta doktorant	2004	2		2
	2006	2	2	4
	2007 (nom.)	5	9	14
	<i>Kokku</i>	9	11	20
4. aasta doktorant	2002	1		1
	2004	7	1	8
	2005	1		1
	2006 (nom.)	3	7	10
	<i>Kokku</i>	12	8	20

Huvitav on ehk siinkohal, et ka suurem osa täiskoormusega õppijatest oli samas täiskohaga tööl (73%). See viitab paljude doktorantide puhul esinevale ja nende jaoks ilmselt keerulisele olukorrale, kus täiskoormusele vastavate õppenormide täitmise kõrval tehakse ära täiskohaga töö. Siiski saab siinkohal eeldada, et osa doktorante on tööalaselt seotud oma doktoritöö ülesannete täitmisega (nt teadurid, õppejõud).

4.3.3. Doktoriõppes osalemise rahaline toetamine

Käesolevas uuringus eeldati, et doktorantide pühendumist õpingutele võiks mõjutada õpingutes osalemise soodustamiseks antavad rahalised toetused. Seega koguti doktorantidelt andmeid selle kohta, kui paljud neist saavad riiklikku õpetoetust ja kui paljud mõnda muud stipendiumi. Täpsemat infot toetuste saamise perioodi ning muude stipendiumite suuruse kohta toimunud andmekogumisel ei küsitud.

Rahaliste toetuste kohta kogutud andmed (tabel 20) osutavad, et LT valdkonnast osalenud doktorantide hulgas on riikliku õpetoetuse saamine hästi levinud – ühe erandiga saavad seda toetust neist kõik. HT valdkonnas vastanute hulgas on toetuse saajaid natuke üle kolmandiku (38%).

Tabel 20. Riiklike õpetoetuste ja muude stipendiumite saamine LT ja HT valdkonna doktoriõppes.

Doktoriõppe valdkond	Õpinguaasta	Masktakse riiklikku õpetoetus		Saab muud stipendiumit	
		Ei	Jah	Ei	Jah
Loodusteadused (N=34)	1. aasta	0	6	5	1
	2. aasta	0	8	5	3
	3. aasta	0	12	9	3

	4. aasta	1	7	4	4
	<i>Kokku</i>	<i>1(3%)</i>	<i>33(97%)</i>	<i>23(68%)</i>	<i>11 (32%)</i>
Haridusteadus (N=47)	1. aasta	12	5	16	1
	2. aasta	7	2	5	4
	3. aasta	5	4	9	0
	4. aasta	5	7	11	1
	<i>Kokku</i>	<i>29 (62%)</i>	<i>18 (38%)</i>	<i>41(87%)</i>	<i>6 (13%)</i>

Ka muude stipendiumite saamine tundub olevat sagedasem LT valdkonnast vastanud doktorantide hulgas, kellest 32% saab mõnda muud stipendiumit. HT valdkonnas oli muude stipendiumite saajate osakaal 13%.

Seega võib kokkuvõttes nentida, et õpingutes osalemiseks või ka uurimistöö toetamiseks antavaid toetusi saavad LT valdkonna doktorandid ilmselt sagedamini kui HT valdkonna doktoriõppes osalejad. Sellised erinevused võiks seostuda sellega, et osa toetusi on suunatud ennekõike kiiremas tempos õppijate toetamiseks ning ei ole aeglasemalt ja väiksema koormusega õppivatele doktorantidele kättesaadavad. Muude stipendiumite kasutamine võib seostuda ka mitmete teiste asjaoludega – nt õppijate aktiivsusega nende taotlemisel või juhendajate käsutuses olevate vahenditega, mida oma juhendatavate toetamiseks kasutada.

4.3.4. Doktorantide õpingute välise toimetuleku seos doktoriõppega rahulolu ja õpingutes edasijõudmisega.

Käesolevas uuringus oletati, et doktorantide suurem õpinguteväline hõivatus võiks suurendada ka rahulolematust õpingutega ja takistada doktoriõppes edasijõudmist. Võimalikku rahulolematust võiks soodustada nt suurem vaimne koormus, mida kogetakse erinevate tegevustega paralleelsel tegelemisel, või ka õpingutega seostuvad negatiivsed kogemused juhul kui muude tegemiste kõrval ei suudeta oma ülesannetega enam hästi toime tulla. Edasijõudmise osas viitavad juba esitatud tulemused, et suurema koormusega töötamine on seostatav üldise õpingute läbimise kestuse pikenemisega.

Doktorandi õpinguteväline toimetulek ja rahulolu doktoriõppega. Selleks, et selgitada doktoriõppega rahulolu ja doktorantide õpingutevälise elusituatsiooni mõningate tahkude seoseid, viidi läbi KSA, milles muutujatena sisestati hinnangud üldisele rahulolule doktoriõppega (kõrgem – valitud vastuse variandid 4 ja 5, madalam – vastusevariandid 1, 2 ja 3), töökoormus (osalise koormusega – kuni 0,6 kohta, ja täiskoormusega töötavad inimesed), laste olemasolu (lapsi ei ole, lapsed on) ning ühe kuu sissetulekute tase ühe pereliikme kohta (alla 6000 kr ning 6000 ja enam krooni).

KSA tulemustes (tabel 21) ilmneb kaks tüüpi, mis toetavad esitatud oletusi. Ühe tüübina esineb muster, kus madalam rahulolu esineb koos laste olemasolu, täiskoormusega töötamise ning pereliikme kohta saadavate madalamate sissetulekutega. Teise tüübi muustrisse kuuluvad juhtumid, keda iseloomustab suurem rahulolu õpingutega, laste puudumine, töötamine väiksema hõivatuses ning pereliikme kohta saadavad kõrgemad sissetulekud. Selliste tüüpide esinemine toetab seisukohta, et õpingute väline tegevus ja toimetulek on seostatav doktoriõppega rahuloluga. Sellised tulemused täiendavad eelnevalt tutvustatud tulemuste põhjal tehtud osutusi õpingutega rahulolu

seotusest doktorantide erinevate psühholoogiliste karakteristikute ja nende poolt õpikeskkonna tunnuste kogemise viisiga. Ilmselt võib pidada asjassepuutuvaks ka doktorandi muudest eluvaldkondadest lähtuvat sisendit.

Analüüsis ilmnes kolm antitüüpi. Kaks neist sisaldasid kombinatsiooni laste puudumise ja täiskohaga töötamise korral alla 6000 kroonise sissetuleku saamisest ühe pereliikme kohta ning sellisele tunnuste muustrile ei vastanud mitte ükski doktorant. Ilmselt võis tegemist olla väga ebatõenäoliselt esineva kombinatsiooniga, mille ebatõenäolisus ei seostu rahuloluhinnangute iseloomuga. Kolmas antitüübi muster seostas laste olemasolu ja osakoormusega või üldse mitte töötamise kõrgemate sissetulekutega pereliikme kohta ning sellele muustrile vastas üks doktorant. Ka antud juhul on tegemist pigem ebatavalise kombinatsiooniga.

Tabel 21. KSA tulemused: doktoriõppega rahulolu tase, laste arv, töökoormus ja pere sissetulek ($N=84$). Iga mustri kohta on toodud ilmnenu ja oodatud esinemissagedus. Olulised ($p<0,05$) **tüübid** on rasvases trükis ning **antitüübid** kaldkirjas.

Tunnuste mustrid					
Lapsed ei ole (-) on (+)	Töökoormus alla täiskoormuse (-) täiskoormus (+)	Pere sissetulek madalam (-) kõrgem (+)	Doktoriõppega üldise rahulolu tase		
			Madalam	Kõrgem	
-	-	-	0	2	
			2,24	3,64	
			6	14	
-	-	+	4,48	7,28	
			7	9	
-	+	+	5,17	8,4	
			0	0	
-	+	-	2,59	4,2	
			8	9	
+	+	-	3,13	5,09	
			4	5	
+	-	-	2,71	4,41	
			1	7	
+	-	+	5,42	8,81	
			6	6	
+	+	+	6,26	10,17	

Doktorandi õpinguteväline toimetulek ja doktoriõppes edasijõudmine. Doktoriõppes edasijõudmise ja doktorandi õpingute välise toimetuleku seoste uurimiseks viidi läbi KSA, milles semestris keskmiselt kogutavate EAP-de alusel kirjeldatud õpingutes edasijõudmise (alla mediaanväärtuse EAP-sid semestri kohta – madalam tase, üle mediaanväärtuse – kõrgem tase) kõrval kaasati muutujatena laste olemasolu, töökoormus ning sissetulekute tase ühe pereliikme kohta. Analüüsi tulemused on esitatud tabelis 22.

Selle analüüsi tulemusel ilmnesid kaks tüüpi, millest üks oli kooskõlas püstitatud oletusega. Nimelt moodustus tüüp muustrist, milles esinesid tunnustena koos madalam rahulolu doktoriõppega, laste olemasolu, täiskohaga töötamine ja madalam pere sissetulekute tase. Seega võiks oletada, et suuremad kohustused väljaspool õpinguid võiks takistada doktorantide edasijõudmist. See tulemus

kordab – kuigi suuremal arvul tunnuseid kaasates – tähelepanekut, mis tehti ülal seoses täiskoormusega töötavatel doktorantidel täheldatud sagedasema õppeaja pikenemisega.

Teise esinenud tüübi tunnused olid mõnevõrra üllatavamad: parem edasijõudmine esines siin koos laste puudumise ja kõrgema sissetulekute tasemega, kuid ka täiskohaga töötamisega. Võimalik, et siinkohal on tegemist väga tõhusa tegutsemisega oma erinevates eluvaldkondades, ent samuti võiks arvesse tulla olukorrad, kus töökoht soodustab doktoriõppes osalemist või on doktorandi töö seotud doktoriõppe ülesannete täitmisega (töötamine nt teadurina oma doktoritöö teema valdkonnas).

Neid tulemusi kokku võttes saab välja tuua, et doktorantide tegevus ja toimetulek väljaspool doktorantuuri võiks saadud tulemuste põhjal seostuda nii doktoriõppega rahulolu kui ka õpingutes edasijõudmisega. Seega osutati siinkohal eelnevalt esitatud tulemusi täiendavale valdkonnale, mida võib olla oluline arvestada õpingutega rahulolu kohta antavate hinnangute tõlgendamisel. Teiselt poolt kinnitavad saadud tulemused veelkord, et muude ülesannete täitmise kõrvalt on keeruline piisava tempoga õpinguid sooritada.

Tabel 22. KSA tulemused: doktoriõppes edasijõudmine, laste arv, töökoormus ja pere sissetulek (N=53). Iga mustri kohta on toodud ilmnenu ja oodatud esinemissagedus. Olulised ($p < 0,05$) **tüübid** on rasvases trükis.

Tunnuste mustrid					
Lapsed ei ole (-) on (+)	Töökoormus alla täiskoormuse (-) täiskoormus (+)	Pere sissetulek madalam (-) kõrgem (+)	Doktoriõppes edasijõudmine		
			Madalam	Kõrgem	
-	-	-	1	1	
			2.12	2.38	
			6	6	
-	-	+	4.13	4.62	
			3	10	
-	+	+	4.28	4.8	
			0	0	
-	+	-	2.2	2.47	
			8 *	2	
+	+	-	2.12	2.38	
			3	3	
+	-	-	2.04	2.29	
			2	4	
+	-	+	3.97	4.45	
			2	2	
+	+	+	4.13	4.62	

* Tulemus on oluline ($p < 0,05$) Bonferroni teisenduse korral.

4.3.5. Doktoriõppesse astumise ajendid ja doktorantide karjäärisuundumused

Keskendudes doktorantide üldisema elusituatsiooni tunnustele ja nende seoste õpingutega, soovisime kirjeldada ka seda, kuidas doktorandid käsitlevad doktoriõpinguid oma elusituatsiooni osana. Selle kohta info kogumiseks selgitati, milliseid ajendeid doktorandid seostavad enda õppima asumisega doktorantuuris ning milliseid karjäärivalikuid peavad endale edasiselt sobivaks. Doktoriõppes

osalemisel ja selle läbimisel võiks olla mõju mitmetes inimese eluvaldkondades. Sellele, kuidas doktorandid käsitlevad õpingute järel oma perspektiive tööalase karjääri mõttes, keskenduti sooviga hankida tagasisidet õppekavades toodud eesmärkide aktuaalsuse kohta doktorantide jaoks.

Doktoriõppesse astumise ajendid

Kokku pakuti doktorantidele hindamiseks seitse võimalikku ajendit, millest kaks käsitlesid enda seostamist tegevusalaga (*Minu huvi teemavaldkonna vastu, See tundus loomuliku sammuna minu jaoks*), kolm käsitlesid konkreetsel ajal ja konkreetsel õppekohale asumisega seotud asjaolusid (soov töötada koos kindla isikuga, õpingute/teadustöö rahastamise olemasolu, juhendaja või õppejõu poolne julgustus) ning kaks karjääri võimalusi (väljavaadete parandamine akadeemilise karjääri osas, väljavaadete parandamine väljaspool akadeemilist karjääri).

Sagedamini kõrgemalt hinnanguid saanud ajendite puhul (tabel 23) kerkib esile enda seostamine või samastamine tegevusvaldkonnaga. Harvem peeti olulisemaks konkreetsel juhul õppekohaga seotud asjaolusid. Siinjuures ilmnes huvitav erinevus, et samas kui LT valdkonnas esines HT valdkonnaga võrreldes sagedamini osutusi juhendaja poolse julgustamise tähtsusele ja sellele, et raha õpinguteks oli olemas, hindasid HT doktorandid sagedamini oluliseks ajendiks soovi töötada koos kindla akadeemilise töötajaga.

Doktorantide poolt antud kõrgemate hinnangute põhjal jäi õppima asumise ajendite loendis kolmandale kohale soov parandada akadeemilise karjääri väljavaateid. Selline paigutus tundub olevat kooskõlas sellega, et kõige sagedamini on vastajad ennast identifitseerinud õpingute või selles käsitletava tegevusvaldkonnaga (huvi ning doktorantuuri astumise loomulikkus enda jaoks) ning seega ei ole ilmselt kuigi üllatav, et ka oma edasist elu on seostatud töötamisega akadeemilises valdkonnas. Arvestada tuleks siinkohal ka sellega, et osa doktorante omab juba varasemast akadeemilist karjääri. Töötamist väljaspool akadeemilist karjääri on mainitud ka küllalt sageli, mis ilmselt kinnitab veelgi, et doktorantuuri astunud inimesed pööravad tähelepanu oma õpingute pikemaajalistele väljunditele.

Tabel 23. *Doktoriõppesse kandideerimise ajendid: uuringus osalenute tagasivaatelised hinnangud väljapakutud ajendite olulisusele.*

Ajendid doktoriõppesse kandideerimisel (tagasivaateline hinnang)	Doktoriõppe valdkond						Doktorandid		
	HT			LT			Kokku		
	Kokku vastajaid	Pigem oluline (valik 5 ja 4)	%	Kokku vastajaid	Pigem oluline (valik 5 ja 4)	%	Kokku vastajaid	Pigem oluline (valik 5 ja 4)	%
1. Huvi valdkonna vastu	52	48	92	34	32	94	86	80	93
2. Tundus loomuliku sammuna	52	40	77	34	31	91	86	71	83
3. Väljavaadete parandamine akad. ja/või teaduskarjääris	53	39	74	34	26	77	87	65	75
4. Juhendaja julgustas	52	28	54	34	25	74	86	53	62
5. Väljavaadete parandamine tööks väljaspool akad. karjääri	51	30	59	34	19	56	85	49	58
6. Raha uuringuks olemas	51	15	29	34	22	65	85	37	44

7. Soovisin konkreetsed akad. töötajaga koos töötada	51	17	33	34	3	9	85	20	24
---	----	----	----	----	---	---	----	----	----

Doktorantide karjäärisuundumused

Karjääriiga seotud eelistuste selgitamiseks esitati doktorantidele loend võimalikest karjääri suundadest ning neil paluti need valikud vastavalt olulisusele enda jaoks järjestada. Pakutud variantide (tabel 24) hulgas kaks osutasid teadustööga jätkamisele (teadustöö kõrgharidusasutuses, teadustöö mujal). Variantidena osutati ka töötamisele õpetaja või ametnikuna ning mitte-spetsiifilist osutust töötamisele omas valdkonnas (muu erialane karjäär). Viimase variandina pakuti võimalust osutada muule mitteerialasele karjäärile.

Saadud andmete põhjal eelistavad doktorandid karjääri jätkata teadustööd tehes. Väljaspool kõrgharidusasutusi näevad selleks sagedamini võimalust LT valdkonna doktorandid (75%) võrreldes HT valdkonna doktorantidega (35%). Võimalik, et siin kajastuvad ka doktorantide teadmised teadustööga seotud töövõimalustest oma erialal. Selline erinevus kajastub ilmselt ka hinnangutes töö jätkamisele õpetajana, mille puhul kõrgemaid hinnanguid on sagedamini andnud HT valdkonnast doktorandid, kellest vähemalt osal on eeldatavalt varem ka õpetajakutse omandatud ning võib-olla ka töötatakse / ollakse töötanud õpetajana.

Tabel 24. Doktorantide karjäärisuundumused: doktorantide poolt ülesnäidatud eelistused pakutud variantide järjestamisel.

Karjäärisuundumus	Doktoriõppe valdkond						Doktorandid kokku		
	Haridusteadused			Loodusteadused			Kokku vastajaid	1.-2. eelistus	%
	Kokku vastajaid	1.-2. eelistus	%	Kokku vastajaid	1.-2. eelistus	%			
1. Teadustöö kõrgharidusasutuses	50	41	82	33	30	91	85	73	86
2. Teadustöö mujal	46	16	35	32	24	75	80	41	51
3. Pedagoogiline töö kõrgharidusest madalamatel tasemetel	46	14	30	32	2	6	80	17	21
4. Riigi või KOV ametnik	47	12	26	32	8	25	81	13	16
5. Muu erialane	45	10	22	32	8	25	79	18	23
6. Muu mitteerialane	44	4	9	31	0	0	77	4	5

Töötamine ametnikuna on mõlema valdkonna doktorantide puhul kuulunud umbes veerandi vastajate puhul nende esimese ja teise valiku hulka. Kuigi tegemist on pakutud variantide hulgas pigem tagasihoidliku poolehoiu pälvinud valikuga, viitab see, et pea iga neljas vastaja on seda ikkagi eelistanud, et tegemist võiks olla doktorantidele olulise karjääri võimalusega. Natuke väiksem oli valiku „Muu erialane“ eelistamine. Kõige harvem esines eelistuste hulgas osutusi mitteerialasele karjäärile – siiski 5% vastajatest oli seda varianti kasutanud ning võiks oletada, et need valikud osutavad doktorantide muudele kompetentsuse valdkondadele, mis ei seostu doktorantuuris õpitavaga.

Kokkuvõttes saab välja tuua, et doktorandid seostasid ennast nii õppima asumise kui ka edasiste karjäärisuundumuste puhul akadeemilise tegevusega. Enda seostamine doktoriõpingute valdkonnaga ja soov parandada enda võimalusi akadeemilises karjääris olid sisseastumise puhul kõige sagedamini esile tõstetud ajendid. Neist jäid maha nt konkreetselt õppimise tingimusi puudutavad motiivid ja soov parandada väljavaateid mõne muu karjääri jaoks. Huvitava asjaoluna võib välja tuua,

et LT valdkonnast doktorandid osutasid sageli õppeasutuse poolsele initsiatiivile (juhendaja julgustas) ning praktilistele võimalustele õpe läbida (raha olemas). Võimalik, et nende valikute aktuaalsus nende doktorantide hulgas viitab ka selles valdkonnas mõneti erinevale lähenemisele doktorantide valikul ja doktoriõppesse kaasamiseks vajalikele tingimustele.

Edasise töötamisega seotud eelistuste puhul oli jällegi esikohal teadustööga jätkamine. Nende eelistuste puhul ilmnes ka eri valdkondadest inimeste erinevatele valmisolekutele ning erialati varieeruvatele töövõimalustele osutavaid erinevusi. Nt HT doktorandid osutasid valmisolekule töötada ka koolides ning LT doktorandid nägid sagedamini võimalusi teha teadustööd väljaspool kõrgkooli. Inimestel, kes osalesid uuringus, puudub üldjuhul soov arendada oma karjääri mitte-erialasel suunal.

4.3.6. Kokkuvõte

Käesolev uuringu osa käsitles doktorantide õpingute välise elusituatsiooni erinevaid tunnuseid ning selgitas nende seoseid doktoriõppes osalemise, õpingutega seoses kogetava rahulolu ning õpingutes edasijõudmisega. Samuti selgitati, millist rolli näevad doktorandid õpingutel oma elus – seda selgitati lähtudes doktoriõppesse astumise ajenditest ja eelistatud karjäärisuundumustest.

Tulemused osutasid, et HT valdkonna doktorante saab sageli iseloomustada kui juba karjääri ja perega ning võrreldes nt LT valdkonna doktorantidega ka küpsemas eas inimesi. Seega võiks saadud tulemused kinnitada seisukohta, et HT doktorantide hulgas on mitmeid inimesi, kel ei ole võimalust ega soovi oma õpingutele lisanduvaid kohustusi vähendada. Tulemused osutasid samuti, et HT valdkonna doktorantide hulgas on üsna levinud õpingute pikenemine üle täiskoormusega õppijatele ettenähtud nominaalse õppeaja (vastavalt on sagedamini osakoormusega või eksternina õppivaid doktorante) ning ühtlasi on kauem õppimine levinud suurema koormusega töötavate doktorantide hulgas. Leidsime ka, et õpingutele pühendumise soodustamiseks mõeldud toetused ja stipendiumid ei ole osutunud HT valdkonna doktorantidele kuigi hästi kättesaadavaks. Põhjuseid võib selleks olla erinevaid, kuid üheks probleemiks võiks olla see, et rahalised toetused on suunatud sageli kiiremas tempos õpingute läbimise motiveerimiseks ning seega ei ole neid võimalik kasutada inimestel, kes läbivad õpet aeglasemas tempos. See võib omakorda ehk veelgi aeglustada doktoriõppega edasiliikumist. Suurem õpinguteväline hõivatus (töö, lapsed) koos pere madalama sissetulekute tasemega osutus tüüpiliseks nii vähem rahulolevate kui ka nõrgema edasijõudmisega doktorantide hulgas.

Nende tulemuste põhjal võiks arvata, et HT valdkonna doktorantide puhul on üsna levinud situatsioon, kus inimene panustab oma tegevuses mitmes valdkonnas korraga, tal puuduvad sobivad võimalused ühest tegevusest teise kasuks loobuda. Vastuoluline situatsioon pidurdab kaitsmiseni jõudmist ning ilmselt pärsib ka õpingutega seotud heaolu kogemist. Ilmselt ei ole selline olukord soovitatav doktoriõppe korraldajate ega doktorantide endi jaoks. Võrdlus LT valdkonnast osalenud doktorantidega viitab, et väiksemate kohustustega nooremad doktorandid, kes ilmselt on läbinud erineva taseme õpingud järjest, võiksid üldiselt osutada tõhusamaks õpingute kiirel lõpetamisel. Seega võiks tutvustatud tulemused suunata HT doktoriõppe korraldajaid kaaluma, milliseid strateegiaid doktorantide värbamisel ja nende õppe korraldamisel on sobilik doktoriõppe tulemuslikkuse parandamiseks rakendada. Kiiremini kaitsmiseni jõudmist võiks toetada üliõpilaste värbamine magistriõppesse ja sealt edasi doktoriõppesse – neile võiks hõlpsamini kättesaadavad olla ka erinevad toetused, kuid arvestada tuleks vajadusega pakkuda neile vähemalt osalise koormusega tööd nt mõne uurimisrühma juures. Inimesi, kes õpivad ja teevad doktoritööd muu töö ja pereelu kõrval, aitab võib-olla see, kui laiendada nende jaoks veelgi paindlikke avatud õppe võimalusi ja võimaldada paindlikku toetuste kasutamist, mis ei ole seotud teatud tempos õpingute läbimise nõuetega. Kindlasti võiks ka sellistel inimestel olla abi koostööst mõne uurimisrühmaga – seda ka siis kui puudub huvi püsiva akadeemilise karjääri vastu.

Saadud tulemused õppima asumise ajendite ja edasiste karjäärilaste suundumuste osas näitavad, et doktorandid seostavad ennast selgelt akadeemilise tegevuse ja karjääri jätkamisega teadustöö valdkonnas. See võiks olla hea uudis teadus- ja kõrgharidusasutustele, sest suurem hulk akadeemilisest karjäärist huvitatud isikuid peaks kujundama potentsiaali nii tegevuse laiendamiseks kui ka soodustama teadustöö kvaliteedi tõusu, sest akadeemilistele ametikohtadele konkureerib

suuremal arvul töötajaid. Samas oli võimalik ka täheldada, et just karjäärivõimaluste osas nägid doktorandid enda rakendamise võimalusi muudel aladel – HT valdkonnast õppijad osutasid nt nii ametniku kui õpetajana töötamisele, LT valdkonnast doktorandid nägid enam võimalusi teha teadustööd väljaspool kõrgharidusõppeasutusi. Kui jätta kõrvale varem ja muudes valdkondades omandatud kompetentsustel põhinevad karjäärieelistused, siis saab ikkagi osutada sellele, et arvestataval määral esines doktorante, kes nägid võimalusi jätkata oma karjääri väljaspool ülikoole ja akadeemilist tegevust.

- Bradburn, N. (1969). *The structure of psychological well-being*. Oxford England: Aldine.
- Brown, A. & Atkins, M. (1988). *Effective teaching in higher education*. Methuen & Co. Ltd.
- Crocker, J. & Wolfe, C. T. (2001) Contingencies of Self-Worth, *Psychological Review*, 108/3, 593-623.
- Costa, P., & McCrae, R. (1980). Influence of Extraversion and Neuroticism on Subjective Well-Being: Happy and Unhappy People. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(4), 668-78.
- Diener, E., Suh, E., Lucas, R., & Smith, H. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Pearson, M., & Kayrooz, C. (2004). Enabling critical reflection on research supervisory practice. *International Journal for Academic Development*, 9(1), 99-116
- McCrae, R. (2002) The maturation of personality psychology: Adult personality development and psychological well-being. *Journal of Research in Personality*, 36/4, 307-317
- Marsh, H. W., Hau, K. T., Sung, R. Y. T., & Yu, C. W. (2007). Childhood Obesity, Gender, Actual-Ideal Body Image Discrepancies, and Physical Self-Concept in Hong Kong Children: Cultural Differences in the Value of Moderation. *Developmental Psychology*, 43(3), 647-662
- Norem, C. & Cantor, N. (1986) Defensive Pessimism: Harnessing Anxiety as Motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51/6, 1208-1217
- Rosenberg, M., Schoenbach, C., Schooler, C., & Rosenberg, F. (1995). GLOBAL SELF-ESTEEM AND SPECIFIC SELF-ESTEEM: DIFFERENT CONCEPTS, DIFFERENT OUTCOMES. *American Sociological Review*, 60(1), 141-156.
- Scager, K. & Sonneveld, H. (2008). *De kwaliteit van de Promotiebegeleiding bij het Onderzoeksinstituut Geschiedenis en Cultuur. Evaluatierapport*. IVLOS / Nederlands Centrum voor de Promotieopleiding. 23. märtsil 2010 aadressilt, <http://www.phdcentre.eu/nl/nieuws/documents/RapportDekwaliteitvanpromotiebegeleidingbijO GC511-08def.pdf>
- Shavelson, R., Hubner, J., & Stanton, G. (1976). Self-concept: Validation of construct interpretations. *Review of Educational Research*, 46(3), 407-441.
- Von Eye, A. (1990). *Introduction to configurational frequency analyses. The search for types and antitypes in cross-classification*. Cambridge: Cambridge University Press.